

[99] 3 - SCHEMA CONSTITUTIONIS DOGMATICAE
DE CASTITATE, MATRIMONIO, FAMILIA, VIRGINITATE

PROOEMIUM

1. [*Ecclesia utriusque status exemplar*]. Christifideles universi magnam quandam efficiunt familiam, ex virginali simul et sponsali Ecclesiae cum Iesu Christo unione ortam, cum numquam Salvator Sponsam suam, sanguine acquisitam, castissime fecundam reddere desinat verbo vitae et gratia Spiritus Sancti. Quamobrem S. Synodus in una eademque Constitutione dogmatica nobilitatem extollere tuerique decrevit tam castitatis in solutis eiusque floris pulcherrimi, scilicet virginitatis sacrae, quam casti connubii eiusque fructus caelestis, familiae nempe christianae.

PARS PRIMA
DE CASTITATE

2. [*Praenotanda*]. Cum omnia mox exponenda, ex divina ordinatione, duorum sexuum differentiam eorumque mutuam inter se relationem supponant, pauca quaedam de origine et natura sexus, deque dominio hominis in proprium corpus, quatenus propagationi humani generis inservit, praemittuntur.

CAPUT I
PRAEMITTENDA DE SEXIBUS

3. [*Origo et natura sexus*]. Ipse Deus « fecit hominem ab initio masculum et feminam » (Mt. 19, 4)¹ illisque benedixit dicens: « Crescite et multiplicamini » (Gen. 1, 28). Data autem benedictione vidit omnia quae fecerat esse « valde bona » (Gen. 1, 31).² Quo fit, ut etiam ea quae hac ex parte in homine naturaliter inveniuntur, per se bona et honesta sint,³ ut saepe affirmavit Ecclesia, etiam ad proclamandam sanctitatem et dignitatem nuptiarum. Attamen post Adae peccatum propriam exigunt verecundiam et custodiam (cf. Gen. 2, 25 et 3, 7),⁴ excluso tamen omni falso vel scrupuloso pudore. Meritis autem Christi corpora renatorum facta sunt templa Spiritus Sancti: quare in corporibus

quoque humanis Deus glorificari potest ac debet (cf. 1 Cor. 6, 19-20). Liquido igitur sequitur, ut animo simplici, reverenti, pudico et casto res, quae ad sexum pertineant, considerentur atque tractentur oporteat.⁵ Firma tamen hac sexus humani originali dignitate, absint oportet falsae superlationes, ac si idcirco quod masculum et feminam Deus fecisset hominem, eum proprie constituisset ad imaginem sui,⁶ vel quasi praecipue sexualibus homo ut talis constitueretur.⁷ Hac enim in mortali vita, licet sexus humanus gaudeat etiam aliis humanis qualitatibus, primarie tamen ad matrimonium ad eiusque bona spiritalia et temporalia ordinatur, ut docet S. Scriptura (cf. Mt. 19, 4),⁸ donec impleatur tempus, quo homines « in resurrectione neque nubent neque nubentur » (Mt. 22, 30), ut dixit Dominus.

4. [*Homo non dominus absolutus corporis*]. Animadvertendum sane est, Deum solum esse dominum absolutum vitae hominis eiusdemque integritatis, nominatim quod attinet ad ea, quae hominem naturaliter aptum reddunt et cum Deo consociant in vitae humanae propagationem.⁹ Unde nefasti sunt conatus proprium sexum iam sufficienter determinatum mutandi; nec licet ad sanitatem totius hominis salvandam, eius organa genitalia mutilare¹⁰ vel infoecunda reddere, si aliter eius saluti provideri potest.¹¹ Nec ullo in casu ius datur vel dari potest transferendi in corpus humanum organa sexualia animalium, cellulas germinativas secundum genus suum producentia, vel ordine inverso;¹² vel etiam germina humana utriusque sexus in laboratorio adhibendi, ut inter se uniantur, etsi, sine violatione pudicitiae et castitatis, solus et verus progressus intendatur scientiae.¹³

NOTAE

¹ Cf. etiam Gen. 1, 27: « Masculum et feminam creavit eos »; Mc. 10, 6: « Ab initio autem creaturae masculum et feminam fecit eos Deus ».

² Cf. etiam Eccli. 39, 21: « Opera Domini universa bona valde ».

³ Cf. CONC. BRACAREN. II (I) (a. 561), nn. 11 et 12: DENZ. 241-242; DENZ. 242: « Si quis plasmationem humani corporis diaboli dicit esse figmentum et conceptiones in uteris matrum operibus dicit daemonum figurari, propter quod et resurrectionem carnis non credit, sicut Manichaeus et Priscillianus dixerunt, A. S. »;

et sequens n. 13: DENZ. 243: « Si quis dicit, creationem universae carnis non opificium Dei, sed malignorum esse angelorum, sicut Priscillianus dixit, A. S. ».

[101] ⁴ Ex eo autem quod Deus sexualia in homine dederit non licet tamen deducere, ut quidam praetendunt, quod nullo velamine vel pudore cooperienda sint organa et functiones sexuales. Scribit S. THOMAS, *Summa Theol.*, II-II, q. 151, a. 4: « ... Nomen pudicitiae a pudore sumitur, in quo *verecundia* significatur. Et ideo oportet quod pudicitia proprie sit illa de quibus homines *magis* verecundantur. *Maxime autem verecundantur* homines de actibus venereis, ut Augustinus dicit in XIV *De Civ. Dei*... Verecundatur autem homo non solum de illa mixtione venerea, *sed etiam de quibuscumque signis eius*: ut Philosophus dicit, in II Rhet. Et ideo pudicitia attenditur proprie circa venerea: et praecipue circa signa venereorum, sicut sunt aspectus impudici, oscula et tactus... ».

⁵ Cf. Prus XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929, ubi plura habentur contra naturalismum, nulla habita ratione labis « a proto-parentibus ad omnem posteritatem transmissae ». Atque praesertim quoad puellas Pontifex asserit: « ... sed etiam in gymniciis ludis atque exercitationibus, in quibus christianae peculiari modo modestiae puellarum cavendum, utpote quas ostentare sese atque ante omnium oculos proponere *summo-pere dedecet*... », cf. DENZ. 2215.

Prus XII, *Ad Docentes ex Ordine Fratrum Carmelitarum Discealatorum*: AAS 33 (1951) p. 736: « Antiqui Graeci et Romani ut sermone indicarent quae ad castitatem pertinent, singulari utebantur nomine: "αἰδοῖα - verenda" ea appellabant, si quidem de rebus agitur, quae *reverenti modo rationeque tractari debent* ».

⁶ Sunt qui asserunt Deum fecisse hominem ad imaginem Suam, *quatenus* masculinum et feminam. Haec non est quaedam solitaria affirmatio, sed invenitur apud plures.

⁷ Cf. Prus XII, *Ad Patresfamilias e Gallia Romam peregrinantes*, 18 sept. 1951: AAS 43 (1951) p. 733: « Cette propagande menace encore le peuple catholique d'un double fléau, pour ne pas employer une expression plus forte. En premier lieu, elle exagère outre mesure l'importance et la portée dans la vie, de l'élément sexuel ».

Prus XII, *Iis qui interfuerunt Conventui internationali quinto de psychotherapia et psychologia*, Romae habito, 13 apr. 1953: AAS 45 (1953) p. 279: « Ces dynamismes peuvent être dans l'âme, dans l'homme; ils ne sont cependant pas l'âme, ni l'homme ».

⁸ Cf. Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) pp. 849, 852: « Infatti di Dio la S. Scrittura dice che creò l'uomo a sua immagine e lo creò *maschio e femmina*, ed ha voluto — come si trova ripetutamente affermato nei Libri sacri — che "l'uomo abbandoni il padre e la madre, e si unisca alla sua donna, e formino una carne sola". Tutto questo è dunque vero e voluto da Dio; ma non deve essere disgiunto dalla funzione primaria del *matrimonio*, cioè dal servizio per la vita nuova... *Al presente*, infatti, si suole sostenere, con le parole e con gli scritti (anche da parte di alcuni cattolici), la *necessaria autonomia*, il proprio fine e il proprio valore della sessualità, ... *indipendentemente* dallo scopo della procreazione di una nuova vita ».

Ut habeatur aliqua notitia de mente modernorum, etiam catholicorum,

quoad sexualitatem, cf. Ephem. *Esprit*: fascicul. « La sexualité », nov. 1960, pp. 1695-1962. [101]

N. B.: In Constitutione consulto omissum fuit, matrimonium esse *unicum et solum finem* sexualitatis humanae. [102]

⁹ LEO XIII, Epist. *Pastoralis officii* ad Episc. Germaniae et Austriae: Acta Leonis XIII, t. XI, p. 284 (DENZ. 1939): « ...utraque divina lex, tum ea quae naturalis rationis lumine, tum quae Litteris divino afflatu per-scriptis promulgata est, districte vetant, ne quis extra causam publicam hominem interimat aut *vulneret, nisi salutis suae defendendae causa, necessitate coactus* ».

Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 21 dec. 1930: AAS 22 (1930) p. 565: « Publici vero magistratus in subditorum membra directam potestatem habent nullam... Ceterum, quod *ipsi privati homines in sui corporis membra dominatum diu non habeant, quam qui ad eorum naturales fines pertineat, nec possint ea destruere aut mutilare aut alia via ad naturales functiones se ineptos reddere, nisi quando bono totius corporis aliter provideri nequeat, id christiana doctrina statuit atque ex ipso humanae rationis lumine omnino constat* ».

Prus XII, *Sermo ad medicos*, 21 maii 1948: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. X, p. 98: « ... Il principio è inviolabile. *Iddio solo è Signore della vita e della integrità dell'uomo*, delle sue membra, dei suoi organi, delle sue potenze, *di quelle particolarmente che lo associano all'opera creatrice* ».

Prus XII, *Sermo « All'unione medico-biologica di S. Luca »*, 12 nov. 1944: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. VI, p. 186: « L'uomo invero non è il proprietario, *il signore assoluto del suo corpo*, ma soltanto l'usufruttuario ».

¹⁰ Cf. documenta in superiore nota citata.

¹¹ Cf. Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.; *Decretum S. C. S. OFFICII*, 22 febr. 1940: AAS 32 (1940) p. 73; Prus XII, *Sermo ad medicos*, 21 maii 1948, l. c.: « ... non è meno illecito... di inaridire o *sterilizzare, mediante un'operazione che nessun altro motivo giustifica, le sorgenti della vita* ».

Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) pp. 843 s.: « *La sterilizzazione diretta* — cioè quella che mira, come mezzo o come scopo, a rendere impossibile la procreazione — è una grave violazione della legge morale, ed è quindi illecita. Anche l'autorità pubblica non ha alcun diritto, sotto pretesto di qualsiasi "indicazione" di permetterla, e molto meno di prescriverlo o di farla eseguire a danno di innocenti. Questo principio si trova già enunciato nella Enciclica summenzionata di Pio XI sul matrimonio. Perciò quando, or è un decennio, la sterilizzazione venne ad essere sempre più largamente applicata, la S. Sede si vide nella necessità di dichiarare espressamente e pubblicamente, che *la sterilizzazione diretta sia perpetua che temporanea, sia dell'uomo che della donna, è illecita, in virtù della legge naturale, dalla quale la Chiesa stessa, come sapete, non ha la potestà di dispensare* ».

Prima Romana Synodus, 1960, art. 493.

¹² Prus XII, *Allocutio Moderatoribus ac Sociis Sodalitatis italicae oblatorum « corneae »* etc.: AAS 48 (1956) p. 460: « *La transplantation de glandes sexuelles animales sur l'homme est à rejeter comme immorale*... ».

- [102] ¹³ Pius XII, *Iis qui interfuerunt Conventui universali de fecunditate et sterilitate humana*, Neapoli indicto, 19 maii 1956: AAS 48 (1956) p. 471: « Au sujet des tentatives de fécondation artificielle humaine "in viro", qu'il Nous suffise d'observer qu'il faut les rejeter comme immorales et absolument illicites ».

[103] Hic tamen Constitutio habet prae oculis omnia illa moderna experimenta, quae fiunt per unionem vitalium germinum humanorum, etiam independenter ab intentione fecundationis artificialis, sed ad alios fines obtinendos. Multi exspectant, ut Ecclesia clare dicat in omni hypothesi illa experimenta esse illicita, quamvis legislationes civiles hucusque, quantum scimus, nihil faciant; immo materialistae occasionem arripiant publice in ephemeridibus principia divina irridendi.

[104]

CAPUT II

DE CASTITATE SOLUTORUM

5. [*De castitate in solutis*]. Omni homini officium grave quidem, sed non minus honorificum incumbit dominandi impetus affectusque sexuales per castitatis exercitium, quo, iuvante Dei gratia, caro et sensus rationi, per quam homo ad altiora evehitur, debite subiiciuntur, et per rationem fide illustratam, legi evangelicae. Sic per castitatem relatio sexuum eorumque commercium ita nobilitantur, ut digna sint homine ad imaginem Dei creato, et christiano. Differt autem castitatis exercitium in solutis et matrimonio iunctis, cum tantum in solutis annexam habeat continentiam; ac praeterea, dum solutos de more ordinario praeparat ad matrimonium vel sacram virginitatem, in matrimonio iunctis est splendor ipsius connubii. Ex divina enim ordinatione, lege etiam naturae manifesta, homo iam non eo ipso quod habet validam sexualem potentiam consequitur ius eandem exercendi. Solummodo enim in legitimo matrimonio, et quidem intra limites regula morum praestitutos, ius illud obtinetur.¹ Grave igitur officium habet homo solutus omittendi actiones, quae, sive solitarie sive cum alio, natura sua constituunt potentiae proprie et specificae sexualis perfectos vel imperfectos exercendi usus aut quae ad huiusmodi usum libera et conscia voluntate ordinantur.² Severum attendatur ad monitum Spiritus Sancti per Apostolum dicentis: « Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles neque masculorum concubitores... regnum Dei possidebunt » (1 Cor. 6, 9-10).³ Immo etiam pravi contra castitatem interni actus deliberati severe prohibentur a Domino

(cf. Mt. 5, 28; 15, 18-19). Neque dicatur haec, praesertim hodie, vitari non posse. Nam etiam soluti capaces sunt, humiliter implorata et iuvante Dei gratia, servandi castitatem, ut de ipsis iam declaravit S. Tridentina Synodus,⁴ et semper docuit Ecclesia.⁵ Non minus hodie quam olim, etiam pro iuvenibus, valent monita Apostoli: « Corpus autem non fornicationi sed Domino, et Dominus corpori. ... An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti...? » (1 Cor. 6, 13, 19-20).⁶ « Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem » (1 Thess. 4, 7). Castitas licet neque unicum neque primum sit bonum in vita morali hominum, tamen sine ea vita moralis integra existere nequit; ac nemo denegare potest quanti momenti sit apud Deum casta vita illorum, qui, etiam extra matrimonium, puros et immaculatos se servant in hoc saeculo; etenim non sine causa cum ipsa caritate etiam modestia, continentia et castitas inter Spiritus Sancti fructus adnumerantur (cf. Gal. 5, 22-23).

6. [*Defensio et cura castitatis*]. At castitas, quae tanti momenti est apud Deum, ut revera servetur, efficaciter est amanda, in humilitate vigilanter custodienda, defendenda et promovenda per apta media naturalia et imprimis supernaturalia.⁷ Natura quidem iam homines in hoc adjuvat per quemdam nativum pudorem, qui magis crescit et iuvat si spiritu christiano imbuitur. Pudicitia enim vere dici potest prudentia et munimen castitatis.⁸ Unde non est sequenda opinio, qua actus impudici, id est natura sua libidini faventes, indifferentes censendi sunt.⁹ A fortiori rei-cienda est illa quorundam aberratio, qua iidem contra pudicitiam actus commendantur, ut, per directe quaesitam et obtentam quamdam in illis libidinosam delectationem, melius quis posset servare castitatem et vitare peccatum consummatae et perfectae luxuriae.¹⁰ Nec minus damnatur aliud extremum, quo nempe variae rationes afferuntur ordinis naturalis, immo ipsa religio et moralitas invocantur ad defendendum et propagandum proprium quemdam cultum nuditatis, neglecta hominum conditione post peccatum Adae (cf. Gen. 2, 25; 3, 7).¹¹ Quod autem ad sic dictam « initiationem sexualem » attinet,¹² etsi haec S. Synodus, ut in promptu est, prudentem, pudicam et christianam educationem et institutionem de rebus ad sexum spectantibus pro singulorum conditione et exigentia commendat, immo parentes improbat, qui ob nimiam verecundiam vel falsam pudicitiam hoc grave officium vel negligunt vel leviter adimplent vel, ubi semetipsos incapaces

[105] sentiunt, id personis aptis non committunt; ex altera parte tamen reprobare debet eius generis initiationem, quae fit simul coram pueris et puellis, sine ulla moderatione, modo inuerecundo, religione plane posthabita.¹³ Insuper cum summa aversione novit haec S. Synodus quot ac quantae sint hodie contra castitatem detestandae insidiae, quibus in hodiernae culturae quamplurimis manifestationibus, etsi datis sub specie ludi, recreationis, scientiae, artis vel laudandae pulchritudinis, de facto animae, sanguine Christi redemptae, singulis momentis et quasi ubique etiam in sinu familiae ad malum incitantur, immo trahuntur.¹⁴ Monet igitur omnes ut contra talia pericula muniant semetipsos, orationibus, ieiuniis, Poenitentiae et S. Eucharistiae sacramentis, pietate erga Virginem Mariam. Fugiant quoque proximas, quas vocant, occasiones.¹⁵ Quomodo enim possunt sincero corde orare: « Et ne nos inducas in tentationem » (Mt. 6, 13), si tentationes ipsi libere quaerunt? Memor autem verborum Domini contra scandalizantes, Ecclesia ius et officium habet repugnandi contra scandalizantes et praesertim contra publicam moralitatis sexualis depravationem.¹⁶ Et etiam auctoritas civilis moralitatem custodire et defendere debet mediis sibi congruis et efficacibus,¹⁷ maxime iuvando conatus omnium, sive singulorum sive inter se unitorum, ad promovendam moralitatem publicam, etiam ubi laeditur scriptis, transmissionibus radiophonicis, televisione aliisque culturae humanae instrumentis.

7. [Quidam errores censurantur]. Offendunt igitur graviter Ecclesiae doctrinam qui affirmant, etiam in homine bene sano, fere omnia, inclusis religiosis, moralibus immo supernaturalibus, veluti a priori e sexualibus esse explicanda, addita accusatione pastores animarum habendos esse non idoneos sui que officii non capaces, si haec et alia moderna postulata nesciant.¹⁸ Error insuper est, peccatum internum contra castitatem non recognoscere velle, vel ipsum peccatum externum novis, v. g. ex psychoanalyti desumptis, iisque doctrinas Ecclesiae offendentibus mensurare criteriis.¹⁹ Item perfalsae habendae sunt sententiae iniuriose insinuant actiones quas ethica traditionalis Ecclesiae retinet castitati offensivas, potius exigi ab ipsa natura vel a sana humanae personae evolutione.²⁰ Pessimum autem est tenere ipsos turpissimos amores erga eiusdem sexus personas ut privilegium altioris culturae.²¹ Insuper perniciosos haec S. Synodus declarat eorum errores, iuxta quos, si credis, proprie et apprime in campo casti-

tatis, numquam vel fere numquam essent actiones subiective graviter malae, maxime tempore iuventutis et in habitudinariis, occasionariis et recidivis, quippe qui sufficienti libertate praesumantur carere; immo actiones huiusmodi essent inevitabiles.²² Eo usque procedit hic error ut ad ipsas actiones obiective graviter malas licitum dicatur aliquem inducere, ubi illa sunt tantum et ad summum peccata materialia.²³ Tandem S. Synodus ut iniuriosos quoque repudiat errores, secundum quos Ecclesia per doctrinam suam de castitate et de pudicitia laederet sanam et robustam iuventutis educationem. Haec contra Deum directe diriguntur, cum ipse Deus dicat per Apostolum: « Fornicatio autem et omnis immunditia ... nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos » (Eph. 5, 3).

-NOTAE

¹ PIUS XII, in cit. *Allocutione* 19 maii 1956: AAS 48 (1956) p. 472 sq. habetur pertractatio specifica de intrinseca malitia peccati contra sextum.

² S. ZEPHYRINUS (?) in TERTULLIANUS, *De pudicitia*, cap. 1: DENZ. 43.

CONC. LUGDUNEN. I (a. 1245): DENZ. 453: « De fornicatione autem, quam *solutus* cum soluta committit, quin sit mortale peccatum, non est aliquatenus ambigendum, cum tam *fornicarios, quam adulteros a regno Dei* Apostolus asserat *alienos* (1 Cor. 6, 9 s.) ».

Errores de rebus moralibus damnati in Decr. S. C. S. OFFICII, 4 martii 1679, nn. 48-49: DENZ. 1198: « Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, *ut contrarium omnino rationi dissonum videatur* ». DENZ. 1199: « *Molities iure naturae prohibita non est*. Unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona et aliquando obligatoria sub mortali ».

Errores Zanini de Solcia, damnati litteris *Cum sicut* 14 nov. 1459, n. 7: DENZ. 717 g.: « Extra matrimonium luxuriam non esse peccatum, nisi legum positivarum prohibitionem, easque propterea minus bene disposuisse, et sola prohibitionem ecclesiastica se fraenari, quominus Epicuri opinionem ut veram sectaretur ».

CONC. VIENNEN. (a. 1311-1312): *Errores Beguardorum et Beguinarum*, n. 7: DENZ. 477: « Quod mulieris osculum, cum ad hoc natura non inclinet, est mortale peccatum; *actus autem carnalis, cum ad hoc natura inclinet, peccatum non est*, maxime cum tentatur exercens ».

ALEXANDER VII, *Errores de rebus moralibus damnati*, 18 martii 1666, n. 40: DENZ. 1140: « Est probabilis opinio, quae dicit, *esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem*, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis ».

S. C. S. OFFICII, *Decretum* 2 aug. 1929: DENZ. 2201.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 21 dec. 1930: DENZ. 2230.

Cf. etiam *errores Michaëlis de Molinos*, propp. 24, 41, 42, 47-53: DENZ. 1244, 1261, 1262, 1267-1273.

[107] Quoad gravitatem actuum turpium, cf. S. THOMAS, *Lectura in Eph.*, c. 5, 4, lect. II: « Tria ergo vitia excludit, scilicet turpitudinem, quae est in *tactis turpibus* et *amplexibus* et *osculis libidinosis*... Et haec omnia sunt *mortalia*, in quantum ad mortalia peccata ordinantur, quia aliquid etiam si bonum sit ex genere, in quantum ad mortale ordinatur, est mortale ».

³ Cf. etiam Gal. 5, 19; Eph. 5, 5; II Petr. 2, 9 s.; Apoc. 22, 15.

[108] PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 mart. 1954: AAS 46 (1954) pp. 182 s.: « Omnes sancti viri sanctaeque mulieres suorum sensuum cupidinumque motibus impense invigilarunt eosque interdum acerrime cohibuerunt, secundum verba ipsius Divini Magistri docentis: “ Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ” (Mat. 5, 28-29). *Qua admonitione, ut luculenter patet, id a nobis imprimis Redemptor noster postulat ut nempe, ne mente quidem, peccato unquam concedamus, itemque ut ea omnia a nobis firma voluntate arceamus, quae pulcherrimam eiusmodi virtutem vel levissimo modo commaculare queant. Hac in re nulla nimia diligentia, nulla severitas nimia haberi potest ».*

⁴ Cf. CONC. TRID., Sess. XXIV, Doct. *De sacr. matrimonii*, can. 9: DENZ. 979.

⁵ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 181: « Verumtamen etsi Deo dicata castitas *ardua virtus est*, eam nihilo scilicet fideliter perfecteque servare possunt, qui Iesu Christi invitationi, re diligenter considerata, generoso respondeant animo, et quidquid possunt ad hanc rem assequendam efficiant. Nam, cum eiusmodi virginitatis vel coelibatus statum capesserint, idcirco hoc donum gratiae a Deo accipient, quo adiuti suum propositum exsequi *possint*. Quapropter, si forte habeantur, “ qui non sentiunt se castitatis (etiamsi eam voverint) habere donum ” (cf. CONC. TRID., Sess. XXIV, canon 9), *ne ipsi contendant exinde suis obligationibus hac in re satisfacere non posse*. Nam “ Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis (cf. S. AUGUSTINUS, *De natura et gratia*, c. 48, n. 50: PL 44, 271) et adiuvat ut possis ” (CONC. TRID., Sess. VI, c. 11). Hanc, solacio plenam veritatem eorum quoque in memoriam revocamus, quorum voluntas *ob nervorum perturbationes infirmata est, et quibus nonnulli medici, interdum etiam catholici, nimia facilitate suadent — speciosam interponentes causam, se nempe non posse sine mentis aequilibrata detrimento castitatem servare — ut eiusmodi obligatione eximantur ».*

Quoad hos textus obici nequit unice ibidem de illis qui castitatem perfectam voverint sermonem fieri. Nam si possibilitas servandi castitatem valet pro illis qui *perpetuo* se obstrinxerunt, a fortiori valet pro aliis, qui tamen cogitant se in posterum matrimonio iunctum iri.

Alia ex parte expresse de iuvenibus etiam ait PIUS XII in *Nuntio Radiophonico*, 23 martii 1952: AAS 44 (1952) p. 275: « Consapevoli pertanto del diritto e del dovere della Sede Apostolica d'intervenire, quando

[108] bisogni, autorevolmente nelle questioni morali, Noi nel discorso del 29 ottobre del passato anno Ci proponemmo d'illuminare le coscienze intorno ai problemi di vita coniugale. *Con la medesima autorità dichiariamo oggi agli educatori e alla stessa gioventù: Il comandamento divino della purezza dell'anima e del corpo vale senza diminuzione anche per la gioventù odierna. Anch'essa ha l'obbligo morale, e, con l'aiuto della grazia, la possibilità di conservarsi pura ».*

⁶ Cf. etiam Eph. 5, 3 ss.

[109] ⁷ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) pp. 182, 187: « Haec autem sunt, quae Divinus ipse Redemptor nobis commendavit adiumenta, quibus virtutem nostram *efficaciter* tueamur: *sedula nempe assiduaque vigilantia*, ... quae ad quaelibet pertinet nostrae vitae momenta et ad quaevis etiam rerum adiuncta, nobis omnino *necessaria* est: “ Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem ” (Gal. 5, 17). Si quis vero aliquid, etsi parum, corporis illecebris concesserit, facile is ad ea “ opera carnis ”, quae Apostolus enumerat (cf. *ibid.*, 19-21), et quae turpiora ac foediora sunt hominum vitia, se prolabi sentiet ».

⁸ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 185: « Rectius profecto utiliusque fecerint sacrae iuventutis educatores, si adulescentium mentibus *christianae pudicitiae* praecepta inculcaverint quae quidem tantopere valet ad virginitatis incolumitatem servandam et quae *castitatis prudentia* dici potest. Pudicitia enim et ingruens periculum propicit, et vetat ne quis se discrimini prodat, et ea etiam rerum adiuncta vitare iubet, a quibus aliquis minus prudens non refugit ». Haec valent, uti patet, non solum pro illis qui se voverunt *sacrae virginitati*: sed etiam pro omnibus solutis, qui castitatem servare debent.

⁹ Hic intenditur illa erronea at divulgata praesertim inter iuvenes sententia, vid. in amorosis provocationibus vel occasionibus moralitatem non tangi, si inter se *tantum tactus impudicos agant*: praesertim si fiant ad melius inveniendam propriam coniugem. Haec divulgata et privatorum persuasio invadit campum etiam moralitatis publicae, ubi ipse pudor mensuratur ad beneplacitum depravatae hominum consuetudinis, non vero iuxta dictamina legis naturalis et christianae.

Scribit e contra PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 185: « [Pudicitia] *verba* minus honesta non amat, et ab *immodestia* vel levissima abhorret, atque a *suspecta familiaritate* cum alterius *sexus personis diligenter cavet*... ».

¹⁰ His prae oculis habetur, quod, etiam hodie, aliquando saltem practice contingit, cum nempe in tentationibus contra castitatem quis reputatur sibi licere ad illas superandas, tactus vel visus impudicos circa personam alterius *sexus* facere, ipsa consentiente. Tali modo falso putant se moderari, uti dicunt, flammam libidinis, et ideo nihil mali peragere atque igitur posse tranquilla conscientia ad sacramenta accedere.

Licet non incidatur directe in errores Michaëlis de Molinos, qui in tentationibus contra castitatem directe invisibat actionem diabolicam, tamen in hac agendi ratione aliqua relatio cum illis erroribus inspicitur potest. Ita in prop. 47 condemnata ab INNOCENTIO XI: DENZ. 1267, legitur: « Cum huiusmodi violentiae occurrunt, sinere oportet, ut satanas operetur,

[109] nullam adhibendo industriam nullumque proprium conatum, sed permanere debet homo in suo nihilo; et etiamsi sequantur pollutiones et *actus obsceni propriis manibus* et etiam peiora, non opus est seipsum inquietare (*Viva: inquietari*), *sed foras emittendi sunt scrupuli, dubia et timores; quia anima fit magis illuminata, magis roborata magisque candēda, et acquiritur sancta libertas. Et prae omnibus non opus est haec confiteri, et sanctissime fit non confitendo; quia hoc pacto superatur daemon, et acquiritur thesaurus pacis* ».

Ut patet, fundamentum erroris *Micbaëlis de Molinos* potest esse aliud, sed media et suggestiones erroneae in propositione contentae aliquam habent relationem cum istis novis suggestionibus, ab aliquibus datis vel permissis ad superandas difficultates sexuales.

[110] ¹¹ Hic intenditur etiam « *nudismus* » sive ut doctrina sive ut praxis. Hodie quam maxime divulgatus est praesertim in aliquibus regionibus: uti in Gallia, in Austria, in Helvetia, in Scandinavia, in America, etc. Adsunt « *campi nudistarum* » quamplurimi et societates; potest etiam alia appellatione vocari: ut « *naturalismus* » vel « *cultura libera corporis* », etc. Proponitur completa seu totalis nuditas variis rationibus commendata: scilicet philosophicis, hygienicis, paedagogicis, moralibus, socialibus, artisticis. Ipsi cultores « *nudismi* » non raro accusationes vehementes faciunt sive contra S. Bibliam et S. Paulum in specie, sive contra Ecclesiam, cum videantur non favere « *nudismo* ».

¹² Vox « *initiatio sexualis* » invenitur in *Decret. S. Officii*, 21 mart. 1931: AAS 23 (1931) p. 118.

¹³ Documenta Pontificia sunt plura:

S. C. S. OFFICII, *Instructio ad Episcopos Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis*, 24 nov. 1875 (confirmata a Summo Pontifice Leone XIII). in: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, T. IV, pp. 362-365. Ibidem aliquid dicitur in genere de periculo coeducationis.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929: AAS 22 (1930) p. 71 ss.

S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 21 martii 1931: AAS 23 (1931) pp. 118-119.

PIUS XII, *Sermo ad matresfamilias italicas*, 26 oct. 1941: AAS 33 (1941) p. 450.

PIUS XII, *Sermo ad patresfamilias gallicos*, 18 sept. 1951: AAS 43 (1951) p. 732 s.

PIUS XII, *Sermo ad docentes ex Ordine Fratrum Carmelitarum Discalceatorum*, 23 sept. 1951: AAS 43 (1951) p. 736: « Quocirca huiusmodi verecundia non ita accipienda est, ut hac super causa perpetuo aequiparetur silentio utque in impertienda disciplina morum ne sobrius quidem cautusque sermo de iis umquam fiat. His super rebus adulescentes consiliis idoneis *instruantur* eisque *liceat* aperire animum, sine haesitatione quaerere, responsum accipere, quod securum, perspicuum, satis explicatum ipsis lumen et fiduciam iniciat ».

PIUS XII, *Iis qui interfuerunt Conventui internationali quinto de psychotherapia et psychologia*, 13 apr. 1953: AAS 45 (1953) p. 282: « Un mot sur la méthode utilisée parfois par le psychologue pour libérer le

moi de son inhibition dans les cas d'aberration dans le domaine sexuel: Nous pensons à *l'initiation sexuelle complète, qui ne veut rien taire, rien laisser dans l'obscurité*. N'y a-t-il pas là une surestimation pernicieuse du savoir? Il existe aussi une éducation sexuelle efficace, qui en toute sécurité enseigne dans le calme et l'objectivité ce que le jeune homme doit savoir pour se conduire lui-même et traiter avec son entourage ».

PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 186: « Verumtamen, nostris hisce temporibus, nonnulli institutores educatoresque nimio saepius sibi officium esse ducunt innocentes pueros puellasque tali modo arcanis humanae generationis initiandi rebus, qui eorum *prudorem* offendat. Atqui iusta hac in re agendi *temperatio ac moderatio adhibenda est*, quae a *Christiana pudicitia* requiritur ».

Potest etiam addi *Instructio S. C. S. OFFICII*, 16 maii 1943, ubi normae reservatae dantur « de agendi ratione confessoriorum circa sextum Decalogi praeceptum ». Ibi expresse dicitur: « Itidem ne audeat confessorius, seu sponte seu rogatus, de natura vel modo actus quo vita transmittitur, poenitentes docere, atque ad id nullo umquam praetextu adducatur ». Haec instructio die 4 nov. 1955 a S. C. S. OFFICII communicata fuit cum omnibus Episcopis.

Quoad *coeducationem*, in se sola spectatam, nihil expresse in Constitutione dictum habetur, quia res est sat difficilis ob particularia adiuncta regionum.

¹⁴ Hic prae oculis habetur severa reprobatio omnium modernorum agendi modorum, qui sunt potius oblectamenta carnis exhibita sive in quibusdam peculiaribus institutis (italice « *Istituti di bellezza* »), sive in modo se vestiendi, in *choreis* praesertim modernis, in quibusdam *certaminibus pulchritudinis*, in *spectaculis*, in *imaginibus*, in *cantionibus*, in *scriptis*, in *exercitationibus corporalibus indecoris*, in *aquaticis et promiscuis balneis*, in *mundanis sylvestribus relaxationibus*. In omnibus istis pudor saepe offenditur, sine ulla animae christianae respectu. Concilium igitur hac in re silere nequit, sicut nec siluit Christus. Nam hodie scandalum eo magis crescit et divulgatur, quod ope transmissionum radiophonicarum, cinematographi et televisionis id quod prius uno solo loco aspici poterat, nunc ubique terrarum videre est. Nec minus notum est hodiernam *divarum*, quas vocant, latriam occasionem esse scandali. In prima redactione haec erant magis specificata. Postea sententia eorum praevaluit qui magis opportunum esse putaverunt, ut haec omnia in Constitutione solummodo quasi velato dicantur et improbentur, ne ipsa Constitutio nimis cruda aut « *veristica* » diiudicaretur.

¹⁵ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 183: « Ad tuendam castimoniam, secundum Hieronymi sententiam, fuga magis valet quam apertum certamen: " Ideo fugio, ne vincar " (S. HIERONYMUS, *Contra Vigilant.*, 16: PL 23, 352). Quae quidem fuga ita intellegenda est, ut non modo peccandi *occasiones* diligenter arceamus, sed praesertim ut in huius generis certaminibus mentem animumque ad divina erigamus... ».

¹⁶ De isto iure et officio Ecclesiae, quod hodie a laicistis ipsi negatur, nullum dubium moveri potest, uti apparet ex frequentibus Ecclesiae documentis, in quibus contra violatores moralitatis publicae insurgit: cf.

[111] Prus X, Litt. Encycl. *Editae saepe*, 26 maii 1910: AAS 2 (1910) p. 357.

Prus XI, Litt. Encycl. *Firmissimam constantiam*, 28 martii 1937: AAS 29 (1937) p. 189.

Prus XII, *Ad patresfamilias e Gallia Romam peregrinantes*, 18 sept. 1951: AAS 43 (1951) pp. 730 ss.

Prus XII, Litt. Encycl. *I rapidi progressi*, ad Episc. Italiae, 1 ian. 1954: AAS 46 (1954) p. 18.

Prus XII, Litt. Encycl. *Miranda prorsus*, 8 sept. 1957: AAS 49 (1957) p. 765 ss.

¹⁷ Prus XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, l. c.

Prus XII, Litt. Encycl. *I rapidi progressi*: AAS 46 (1954) p. 20 s.: « Alle autorità pubbliche soprattutto spetta prendere ogni cautela, perchè in nessuna maniera sia recata offesa o turbamento a quell'aura di purezza e di riservatezza che deve circondare il focolare domestico... Noi nutriamo profonda fiducia che l'alto senso di responsabilità di coloro che presiedono alla vita pubblica verrà ad impedire le tristi eventualità... ».

[112] Ita etiam in pluribus aliis Magisterii documentis.

¹⁸ Non tangitur hic *expresse* sic dictus *pansexualismus*, cum constet hodie inter psychologos adesse, qui negant et ipsum Freud docuisse vere pansexualismum. Hac de causa increparunt ipsum Pium XII, cum de methodo pansexuali sermonem fecit, ut infra notatur. Ex alia parte constat quod *theoretice* et *practice* in vita hominum plus aequo elementa sexualia producuntur quasi sint unica vel saltem praeeminentia, immo explicativa rerum etiam supernaturalium. Ideo *sexualismus* damnatur eo sensu, quo in Constitutione intelligitur. Pro hac quaestione, quidquid est de pansexualismo freudiano, remanent ut valida documenta sequentia:

Prus XII, Sermo 14 sept. 1952: AAS 44 (1952) p. 783: « Il n'est pas prouvé, il est même inexact, que la méthode pansexuelle d'une certaine école de psychanalyse soit une partie intégrante indispensable de toute psychothérapie sérieuse et digne de ce nom; que le fait d'avoir dans le passé négligé cette méthode ait causé de graves dommages psychiques, des erreurs dans la doctrine et dans les applications en éducation, en psychothérapie et non moins encore dans la pastorale; qu'il soit urgent de combler cette lacune, et d'initier tous ceux qui s'occupent de questions psychiques, aux idées directrices et même, s'il le faut, au maniement pratique de cette technique de la sexualité ».

In quodam articulo cui titulus: *A proposito di psicanalisi*, auctoritative edito in *L'Osservatore Romano*, 21 sept. 1952, occasione illius sermonis Summi Pontificis, legitur: « Aggiungono inoltre cotesti psicanalisti, che anche i sacerdoti, in cura d'anime o dedicati alla direzione spirituale delle coscienze, dovrebbero conoscere le parti sostanziali della teoria e della prassi della psicanalisi, così intesa, e persuadersi che questo mezzo non può essere trascurato, benchè essi medesimi, personalmente, non debbano usarlo, ma debbano servirsi dell'aiuto di un competente medico psicoanalista. Altrimenti è da temersi — essi sostengono — che i sacerdoti esercitino il loro ministero spirituale con pericolo e danno delle anime. Purtroppo queste idee vengono imprudentemente proposte e difese in articoli, libri

e conferenze anche da alcuni teologi, i quali, più preoccupati dell'aspetto medico, trascurano le norme stabilite dalla morale cristiana, di nuovo promulgate ed inculcate dal Sommo Pontefice ».

Uti patet, neque Summus Pontifex neque praesens Constitutio vult damnare cognitionem et utilitatem istarum scientiarum, etiam apud sacerdotes; attamen error est omnia per sexum in pastorali animarum explicare, atque accusare pastoralementem catholicam ac si hac in re Ecclesia defecerit in essentialibus quoad directionem animarum. In Constitutione scite provisum est, ut, dum damnatur error, pro secunda parte tantum *describatur accusatio*, vitato tamen verbo damnationis, ne Concilium accusetur adversari scientiis. Habetur tamen erroris, de quo in Constitutione, descriptio et reprobatio etiam apud Prus XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 174 sq.: « Imprimisque a communi probatorum hominum sensu, quem quidem Ecclesia semper in honore habuit, ii *procul dubio aberrant, qui naturalem sexus instinctum considerant quasi potiore maioremque humanae compagis propensionem* et exinde concludunt hominem non posse per totius vitae cursum huiusmodi appetitum coërcere sine gravi periculo eius corporis vitalia potissimumque nervos perturbandi, ideoque humanae personae aequilibrati detrimento inferendi ». In aliis quoque locis (cf. supra nota 7) reprobatur quaecumque exaggeratio elementi sexualis in vita hominis.

¹⁹ Contra e. g. Dr. HESNARD, *Morale sans péché* et alii eiusdem libri qui ideo in Indicem librorum prohibitorum inserti sunt. Pro notitia errorum ibidem contentorum, cf.: *L'Osservatore Romano*, 23-24 ian. 1956, *Psicanalisi e mitomorale*, ubi explicatur damnatio trium librorum D.ris Hesnard.

²⁰ Cf. apud eundem HESNARD et non paucos medicos antiquos et modernos.

Prus XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 174 s.: « ... et exinde concludunt hominem non posse per totius vitae cursum huiusmodi appetitum coërcere sine gravi periculo eius corporis vitalia potissimumque nervos perturbandi, ideoque humanae personae aequilibrati detrimento inferendi ».

Idem Prus XII, in *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 850 s.: « Tutti questi valori secondari della sfera e dell'attività generativa rientrano nell'ambito dell'ufficio specifico dei coniugi, che è di essere autori ed educatori della nuova vita. Alto e nobile ufficio! il quale però non appartiene all'essenza di un essere umano completo, come se, non venendo la naturale tendenza generativa alla sua attuazione, si avesse in qualche modo o grado una *diminuzione della persona umana*. La rinunzia a quell'attuazione non è — specialmente se fatta per i più nobili motivi — una mutilazione dei valori personali e spirituali ».

Cf. etiam Prus XII pluribus aliis occasionibus. Licet aliqua verba directe spectent ad virginitatem et castitatem perpetuam, tamen principium moralis catholicae est sat clarum.

²¹ Hodie quoque vitium *homosexualitatis* sat divulgatur; nedum de illo foedissimo vitio horror saltem habeatur, praetenditur illud etiam laudandum et proponendum tamquam signum superioris amoris et altioris culturae. Nam, dicitur, amare personam alterius sexus facile est; sed amare

[112]

[113]

[113] sexualiter personam eiusdem sexus non est omnium, sed tantum paucorum, qui ad hoc idonei et educati sunt. Sic intelligitur cur factum illud deplorandum propagetur, scilicet etiam homines maioris ingenii huic vitio fuisse addictos.

²² Hic agitur contra plures modernos, praesertim inter psychologos, qui libertatem sufficientem, maxime in iuvenibus et quoad peccata contra sextum non admittunt; cum e contra libertas in hominibus bene sanis supponenda est quousque non probetur contrarium, ut non una vice edixit Pius XII:

Pius XII, *Allocutio*, 26 maii 1957: AAS 49 (1957) p. 406: « Perciò la morale e il diritto non si immobilitano in un'attitudine superata, quando affermano che bisogna dimostrare ove la libertà cessa, e non ove comincia. La sana ragione e lo stesso buon senso si sollevano contro un tale determinismo di fatto che ridurrebbe al minimo la libertà e la responsabilità ».

[114] Pius XII, *Nuntius Radiophonicus*, 23 martii 1952: AAS 44 (1952) p. 275: « Respingiamo, quindi come erronea l'affermazione di coloro, che considerano inevitabili le cadute negli anni della pubertà, le quali così non meriterebbero che se ne faccia gran caso, quasi che non siano colpa grave, perchè ordinariamente, essi aggiungono, la passione toglie la libertà necessaria, affinché un atto sia moralmente imputabile ».

Non sine ratione et relatione ad istos errores damnatus est a S. C. S. OFFICII liber MARC ORAISON, *Vie chrétienne et problèmes de la sexualité*, Paris 1951.

²³ Pius XII, *Allocutio ad parochos Urbis et concionatores sacri temporis Quadragesimalis: De praeceptis Decalogi*, 22 febr. 1944: AAS 36 (1944) p. 73, ubi data opera Pontifex sermonem facit de erroneis conceptibus quoad peccatum grave (de quibus cf. etiam supra in Const. de Ordine Morali). Specificae autem quoad peccata contra sextum sic queritur Pontifex: « Per portare un esempio: le molteplici deviazioni del sesto comandamento non sarebbero per il credente, il quale nel resto vuol mantenersi unito a Dio e conservarsi amico di Lui, nessuna grave mancanza, nè importerebbero colpa mortale ».

Pius XII, *Allocutio*, 13 apr. 1953: AAS 45 (1953) p. 286, ubi agit ex professo de sic dicto « peccato materiali » et inter alia dicit: « La psychothérapie peut encore moins donner au malade le conseil de commettre tranquillement un péché matériel, parce qu'il le fera sans faute subjective, et ce conseil serait aussi erroné si une telle action devait paraître nécessaire pour la détente psychique du malade et donc pour le but de la cure. On ne peut jamais conseiller une action consciente qui serait une déformation, non une image de la perfection divine ».

Cf. etiam Pius XII, *Allocutio*, 1 oct. 1953: AAS 45 (1953) p. 728.

PARS SECUNDA

[115]

DE MATRIMONIO ET FAMILIA

8. [*Praenotanda*]. In fontibus divinae Revelationis non semel cum unio mystica Christi et Ecclesiae, tum alia religionis mysteria, nuptiarum ac familiae similitudinibus exponuntur.¹ Iam solo hoc facto a Spiritu Sancto innuitur matrimonium et familiam non esse labilia et mutabilia hominum inventa, sed procedere a Deo, qui est auctor naturae et gratiae, et « apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio » (Iac. 1, 17). Hac de causa S. Synodus, non minus Spiritu amoris quam veritatis edocta, ut casti connubii familiaeque christianae institutio, finis, munera, clarius innotescant, ut eorundem momentum, nobilitas, pulchritudo amplius effulgeant, et ab errorum tenebris ubique exsurgentium efficacius defendantur, id proponere intendit quod ipse Deus creando hominem masculum et feminam et dando ei adiutorium simile sibi (cf. Gen. 1, 27; 2, 18-24 et 5, 2; Mt. 19, 4) reapse voluit, et Iesus Christus matrimonium restaurando illudque ad Sacramenti dignitatem elevando, Ecclesiae veluti legem fundamentalem nec umquam mutabilem divinitus consignavit.

CAPUT I

DE ORDINE MATRIMONII CHRISTIANI
DIVINITUS CONSTITUTO

9. [*Matrimonii origo, natura, dignitas*]. Providit Deus humani generis multiplicationi per matrimonii institutionem (cf. Gen. 1, 28; 2, 18-25; Mt. 19, 4).² Est igitur matrimonium origine, fine, officio, natura sua bonum et sacrum.³ Immo pro baptizatis Sacramentum, ad cuius dignitatem a Christo est elevatum.⁴ Docet autem S. Synodus hoc sacramentum inter Christianos eo ipso constitui, quod duo baptizati, vir et mulier, uno eodemque mutuo ac valido consensu in vero connubio se legitime iungunt.⁵ Atque ideo ex ipsa voluntate Dei Patris et Iesu Christi talis humanus consensus, etiam in christiano coniugio, ita est essentialis, ut

[116] sine ipso Sacramentum non habeatur; ⁶ ita personalis, ut nullo alio consensu vel humana potestate suppleri valeat; ⁷ ita unus et indivisibilis, ut inter baptizatos nullum dari possit verum atque validum matrimonium, quin sit eo ipso Sacramentum. ⁸ Hac autem indole sacramentali tanta est sponsorum christianorum dignitas, nobilitas et splendor, ut ipsi non tantum purissimam atque fecundissimam unionem Christi cum Ecclesia repraesentent (cf. Eph. 5, 32-33), sed iidem in persona Christi et Ecclesiae efficiantur per validum consensum mutuo exterius rite manifestatum et acceptum, huius Sacramenti ministri, cum hoc suo consensu signum constituent, quo non ponentibus obicem gratia confertur. ⁹ Gratia enim, ut docet Synodus Tridentina, quam ipse Christus sua nobis passione promeruit, naturalis amor perficitur, indissolubilis unitas confirmatur coniugesque sanctificantur. ¹⁰ Atque ita revera coniuges in proprio suo statu symbolum esse possunt atque debent gratiae et caritatis Salvatoris. ¹¹

10. [*Matrimonii proprietates*]. Licet matrimonium christianum, in se consideratum, non constituat statum evangelicae perfectionis, ¹² tamen suam quoque perfectionem iuxta Christi leges exigit. ¹³ Atque in primis ordo vigens divinus circa eius proprietates, fines et bona est servandus, etiam si, hac de causa, opus sit actibus heroicis. ¹⁴ Restaurando quod corruerat, Christus statuit, ut non solummodo matrimonium christianum, sed etiam matrimonium pro omnibus, sit stabiliter unum; insuper ita indissolubile, ut numquam voluntate partium, immo nulla auctoritate mere humana dirimi queat. ¹⁵ Unitas ergo et indissolubilitas ita sunt cuiusque matrimonii proprietates intrinsecae et essentialis, ¹⁶ ut ne contrahentium quidem contrariae voluntati obnoxiae esse possint, ideoque ab eo qui vult verum matrimonium contrahere, necessario et perpetuo recipi debeant. ¹⁷ Omnia igitur, quae ab hominibus, hac in re quavis potestate destitutis, contra matrimonii unitatem vel indissolubilitatem proponuntur vel fiunt, nec respondent exigentiis naturae vel bono societatis, nec ad humanae culturae progressum pertinent, sed potius actus nullius valoris censendi sunt, ex quibus apparet hominis peccatoris in ordine morali ab originali iustitia miserrimus regressus. Quae enim laedunt ordinem divinum, nec individuo, nec familiae, nec societati civili prodesse ullo modo valent. ¹⁸

11. [*Matrimonii fines*]. Habet insuper matrimonium in se,

independenter scilicet ab intentione contrahentium, suos fines [117] obiectivos divinitus statutos. ¹⁹ Inter quos si attente considerentur divina ipsius matrimonii institutio nec non ipsa natura et Ecclesiae magisterium, ²⁰ finis primarius unice est prolis procreatio atque educatio, ²¹ etiamsi matrimonium particulare fecundum non sit. ²² Hunc finem persequendo homo cum Deo, creatore et sanctificatore animarum, per paternitatis et maternitatis dignitatem sociam confert operam ad humani generis propagationem et sanctificationem. Hac de causa prolis procreatio, licet non sit obiectum consensus matrimonialis, tamen ita est per se omni coniugio connaturalis, immo hoc sensu essentialis, ut in quovis valido consensu, ius perpetuum et exclusivum ad actus per se ad prolis generationem naturaliter aptos veluti obiectum proprium tradendum includatur; ²³ ita demum est primaria et praevalens, ut ab aliis finibus intentis, licet a natura indicatis, non dependeat, immo cum illis nec aequiparari nec confundi queat. ²⁴ Alii autem matrimonii fines obiectivi, ex indole ipsius matrimonii oriundi sed secundarii, sunt mutuum coniugum adiutorium solatiumque in vitae domesticae communiione et remedium, quod dicitur, concupiscentiae. In matrimonio enim concupiscentia per fidem coniugalem recte dirigitur, ideoque rationi subiecta castitati inservit et nobilitatur. ²⁵ Qui fines debite intenti iura quamvis subordinata in matrimonio constituunt, ²⁶ et ideo etsi secundarii in se non sunt spernendi vel parvi pendendi, sed debito modo in vera caritate promovendi. ²⁷

Dum prolis procreatio modo legitimo unice in matrimonio obtinetur, concupiscentia etiam extra matrimonium divinae gratiae ope vinci potest. ²⁸ Quatenus tamen mutuum adiutorium et remedium concupiscentiae in ipso matrimonio sunt consequenda, participant naturam specificam unionis coniugalis, quippe quae a quocumque alio adiutorio, etiamsi ex amicitia proveniat, specificè differat. ²⁹ Alii autem fines subiectivi, quibus homines non raro proxime et prima ratione ³⁰ moventur ad coniugium ineundum, non obstant matrimonio, dummodo finibus ab ipsa natura indicatis non contradicant, sed eis subordinentur. ³¹

Meminerint autem fideles omnes matrimonii fines, cum obiectivos tum subiectivos, etiam primum illum, quo homines cum Deo consociantur in opera eius creatrice, perfecte attingi non posse, nisi connubium informetur vero ac recto amore coniugali; qui in connubiis christianis, caritate supernaturali et gratia Christi ditatus, magis magisque confert ad finium assecutionem. ⁴⁰

[118] 12. [*Ecclesiae potestas*]. Matrimonium, utpote pertinens ad ordinem divinum, non singulis hominibus, sed Ecclesiae Christus concredidit, ut doctrinam et normas quibus regitur custodiret, explicaret, determinaret.³² Hanc autem potestatem Ecclesia non solum exerceat oportet in bonum animarum, sed etiam in fidei christianae commodum³³ et Mystici Corporis incrementum.³⁴ Hac de causa Christus, qui voluit ut Ecclesia quam maxime defenderet indissolubilitatem matrimonii ab ipso restauratam, eidem Ecclesiae etiam dedit potestatem³⁵ solvendi, intra limites et condiciones iure divino statutas, vinculum omnium aliorum coniugiorum, cum naturalium, tum sacramentalium, excepto tamen et semper matrimonio post utriusque partis baptismum consummato.³⁶

13. [*Auctoritatis civilis competentia*]. Legitima auctoritas civilis absque dubio competentia gaudet circa effectus mere civiles matrimonii, etiam baptizatorum, ad normam legis naturalis secundum boni communis rectas exigentias.³⁷ Gaudet etiam potestate vi proprii iuris, ex sua quoque parte et in suo campo, enuntiandi, applicandi, urgendi postulata matrimonialia iuris naturalis. Nulla vero potestate gaudet sive circa solutionem vinculi cuiusvis matrimonii valide initi,³⁸ sive circa matrimonii christiani indolem sacramentalem,³⁹ sive circa alia bona cum matrimonio divinitus coniuncta,⁴⁰ sive circa impedimenta ab Ecclesia posita,⁴¹ sive circa sententias iudiciales ab Ecclesia prolatas.⁴² Haec enim, utpote Dei et non Caesaris propria, unice Ecclesiae competunt (cf. Mt. 22, 21).⁴³

14. [*Errores reprobantur*]. Scit S. Synodus quantopere salus Corporis Christi mystici etiam ab ordine divino quoad matrimonium recte agnito dependeat.⁴⁴ Quam ut tueatur, imprimis officii sui esse ducit condemnare radicales illos omnes eorum errores, qui retinent matrimonium, in sua origine et constitutione, esse absque ullo valore naturali vel supernaturali quoddam phaenomenon mere sociale in continua evolutione; non vero procedere a Deo et a Christo neque in nova salutis oeconomia potestati Ecclesiae esse subiectum.⁴⁵ Item damnat errores illos, quibus tenetur matrimonium christianorum vel non esse sacramentum vel ipsum sacramentum esse quid accessorium aut separabile ab ipso contractu.⁴⁶ Reprobatur etiam eorum sententiam qui asserunt matrimonii usum esse medium specificum attingendi perfectionem eam, qua revera ac proprie homo sit imago Dei et Sanctissimae Trini-

[119] tatis.⁴⁷ Severe improbat errores et theorias, quibus negatur ordo divinus immutabilis circa proprietates et fines matrimonii. Atque nominatim ut summam calumniam refellit assertum, matrimonii indissolubilitatem non procedere a Deo, sed esse crudele inventum Ecclesiae, non minus crudeliter retentum.⁴⁸ Improbat denique theorias, quibus recto ordine valorum subverso, finis primarius matrimonii postponitur valoribus biologicis et personalibus coniugum⁴⁹ et amor coniugalis, in ipso ordine obiectivo, proclamatur tamquam finis primarius.⁵⁰

NOTAE

¹ Cf. Mt. 9, 15; 22, 2; 25, 1; Eph. 5, 22-23; Apoc. 19, 7-9 cet.

² Cf. LEO XIII, Litt. *Ci siamo*, 10 iulii 1879: Acta Leonis XIII, Romae 1881 ss., t. I, pp. 236-247; Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, 10 febr. 1880: Acta Leonis XIII, t. II, pp. 10-40.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22 (1930) pp. 539-592 (passim): DENZ. 2225-2250.

³ Cf. CONC. BRACAREN. II, can. 11: DENZ. 241;

CONC. LATERAN. II, can. 23: DENZ. 367;

Professio fidei Durando de Osca et sociis eius Waldensibus praescripta: DENZ. 424.

CONC. FLORENT., *Decretum pro Armenis*: DENZ. 702; *Errores Armenorum* 19: DENZ. 537.

LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*: Acta Leonis XIII, t. II, pp. 22 s.: « Etenim cum matrimonium habeat Deum auctorem, fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo *sacrum* et *religiosum* quiddam, non adventitium, sed *inginitum*, non ab hominibus acceptum, sed natura *insitum*... Igitur cum matrimonium sit *sua vi, sua natura, sua sponte sacrum*, consentaneum est, ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium ».

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.

Prima Romana Synodus, 1960, art. 490, § 1.

⁴ CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 1: DENZ. 971.

⁵ CONC. FLORENT.: *Decretum pro Armenis*: DENZ. 702: « *Causa efficiens* matrimonii regulariter est *mutuus consensus per verba de praesenti expressus* ».

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2225: « At, quamquam matrimonium suapte natura divinitus est institutum, tamen *humana* quoque *voluntas* suas in eo partes habet easque *nobilissimas*; nam *singulare* quoddam matrimonium, prout est coniugalis coniunctio inter hunc virum et hanc mulierem, non oritur nisi *ex libero utriusque sponsi consensu*... ».

LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, l. c., p. 25 s.: « ... in matrimonio christiano contractum a sacramento *non esse dissociatum* ».

[120] *bilem*; atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit *eo ipso sacramentum*. Nam Christus Dominus *dignitate* sacramenti auxit matrimonium; matrimonium autem est *ipse contractus*, si modo sit factus iure... Itaque apparet, omne inter Christianos iustum coniugium, *in se et per se* esse sacramentum: nihilque magis abhorrere a veritate, quam esse sacramentum *decus* quoddam *adiunctum*, aut proprietatem allapsam *extrinsecus* quae a contractu disiungi ac disparari hominum arbitratu queat ».

Ita etiam in pluribus aliis magisterii Ecclesiae documentis.

⁶ Cf. PIUS IX, *Syllabus*, n. 66: DENZ. 1766;

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.;

In Concilio Vaticano Primo, quoad hoc paratus erat sequens canon: « Can. 2: Si quis dixerit, matrimonii *sacramentum* non esse *ipsum* inter Christianos contractum, qui *consensu* perficitur; aut esse aliquid contractui accessorium et ab eo *separabile*; aut vi contractus mere civilis posse inter christianos verum matrimonium consistere: A. S. », MANSI 53, col. 721.

⁷ PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2225: « ... qui quidem liber voluntatis actus, quo *utraque pars* tradit et acceptat ius coniugii proprium, ad verum matrimonium constituendum tam necessarius est, ut *nulla humana potestate suppleri valeat* ».

Cf. CIC, can. 1081, § 1.

PIUS XII, *Sermo*, 5 martii 1941: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. III, p. 8: « Davanti all'altare, solo la vostra libera volontà è valsa a congiungervi col nesso del sacramento del matrimonio, e *nessun altro consenso poteva sostituirsi al vostro*. Altri sacramenti — quelli cioè che sono più necessari — quando manchi il ministro, possono essere suppliti dalla potenza della misericordia divina, che varca anche i segni esterni per portare la grazia nei cuori... *Ma nel sacramento del matrimonio non v'è supplenza di ministri, come non v'è sostituzione di persone*: vi trionfa l'incomparabile grandezza del maggior dono, che è la libertà del volere... ».

⁸ Doctrina de inseparabilitate contractus a sacramento matrimonii et vice versa valde discussa, elaborata et praeparata fuit in CONC. VAT. I. Multum disputatum fuit de definibilitate vel minus. Affirmari potest hoc fuisse quoddam caput praecipuum totius Commissionis ad parandum schema quoad matrimonium christianum. Hoc explicatur ex errore *liberalismi et laicismi*, qui tunc temporis late invalescebat.

Canones parati quoad hoc erant sequentes: MANSI 53, col. 720 s.: « Can. 1. Si quis dixerit, Christum non evertisse matrimonium ad sacramenti dignitatem, et viri ac mulieris coniunctionem haberi inter christianos posse, quae sit verum matrimonium, non autem sacramentum: A. S. ». Can. 2: cf. supra, n. 6.

⁹ Cf. *Catechismus Romanus*, c. VIII: De matrim. Sacr., nn. 4-8.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2237: « Et quoniam Christus ipsum coniugalem inter fideles validum consensum *signum* gratiae constituit, ratio sacramenti cum christiano coniugio tam intime coniungitur, ut nullum inter baptizatos verum matrimonium esse possit, "quin sit eo ipso sacramentum". Cum igitur sincero animo fideles talem consensum praestant, *aperiunt sibi sacramentalis gratiae thesaurum*, ex quo

supernaturales vires hauriant ad officia et munera sua fideliter, sancte, perseveranter ad mortem usque adimplenda ».

PIUS XII, *Sermo*, 5 martii 1941: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. III, p. 6: « ... voi stessi siete stati costituiti da Dio *ministri del sacramento*, voi, di cui Egli si è servito per stringere l'indissolubile unione vostra ed effondere nelle vostre anime le grazie e che vi rendano costanti e fedeli ai vostri nuovi obblighi. *A quale grande onore e dignità vi ha Egli innalzati!* ».

¹⁰ Cf. CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*: DENZ. 969.

¹¹ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2236.

¹² Vide etiam Constitutionem *de Ecclesia*, caput V.

¹³ Conferas quoque Constitutionem *de Ordine morali*.

¹⁴ PIUS XII, *Sermo*, 6 dec. 1939: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. I, p. 414: « È immacolato dinanzi a Dio chiunque compia con fedeltà e senza debolezza *gli obblighi del proprio stato*. Dio non chiama tutti i suoi figli *allo stato di perfezione*, ma invita ciascuno alla perfezione del suo stato: " Siate perfetti, diceva Gesù, come è perfetto il vostro Padre celeste " (Mt. 5, 48). I doveri della castità coniugale voi li conoscete. Essi *esigono* un coraggio reale, *talvolta eroico*, e una fiducia filiale nella divina Provvidenza... ». Cf. etiam PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 579.

Ut patet ex isto textu et ex Constitutionis nostrae contextu verbum « perfectio » hic accipitur in sensu morali sat amplo quatenus scilicet includit *praecepta* et consilia: nam Summus Pontifex imprimis loquitur de *obligationibus* proprii status.

¹⁵ CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*: DENZ. 969: « Matrimonii perpetuum indissolubileque nexum primus humani generis parens divini Spiritus Sancti instinctu pronuntiavit, cum dixit: " Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Quamobrem relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una " (Gen. 2, 23 s.; cf. Eph. 5, 31) ».

Hoc autem vinculo *duos tantummodo copulari* et coniungi, Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba, tamquam a Deo prolata, referens dixit: « Itaque iam non sunt duo, sed una caro » (Mt. 19, 16), statimque eiusdem nexus firmitatem, ab Adamo tanto ante pronuntiatam, his verbis confirmavit: « Quod ergo Deus coniunxit, homo non sepat... ».

Can. 2: DENZ. 972: « Si quis dixerit, licere Christianis *plures* simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum (Mt. 19, 4 ss. 9): A. S. » ... can. 7: DENZ. 977: « Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam (Mc. 10; 1 Cor. 7), propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere, moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit: A. S. ».

Cf. etiam *Prima Romana Synodus*, 1960, artt. 491-492.

[121]

[121] ¹⁶ LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, Acta Leonis XIII, t. II, p. 12 s.: « Atque illa viri et mulieris coniunctio, quo sapientissimis Dei consiliis responderet aptius, vel ex eo tempore duas potissimum, easque in primis nobiles, quasi alte impressas et insculptas prae se tulit proprietates, nimirum unitatem et perpetuitatem ».

Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, passim.

[122] ¹⁷ PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 541: « ... quae proinde leges nullis hominum placitis, nulli ne ipsorum quidem coniugum contrario convento obnoxiae esse possint... ».

PIUS XII, Litt. Encycl. *Sertum laetitiae*, 1 nov. 1939: AAS 31 (1939) p. 640 sq.: « Hac ipsa de causa summopere curandum est, ut dogma, quod adserit divino iure *individuum perpetuumque matrimonium vinculum*, a nuptias contrahentibus *religiose retineatur sancteque custodiatur*... Utinam patria vestra alieno experimento potius quam proprio usu novisset damnorum cumulum, quem divortiorum licentia parit! Suadeat religionis reverentia, suadeat erga nobile americanum genus pietas, ut dire invalescens curetur et avellatur morbus, cuius consecraria ita nervose et vere LEO Pp. XIII descripsit: "Divortiorum causa fiunt maritalia foedera mutabilia: extenuatur benevolentia: infidelitati perniciose incitamenta suppeditantur: tuitioni atque institutioni liberorum nocetur: dissuendis societatibus domesticis praebetur occasio: discordiarum inter familias semina sparguntur: minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quae in periculum veniunt, ne, cum libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur. Et quoniam ad perdendas familias, frangendas regnorum opes nihil tam valet quam corruptela morum, facile prospicitur *prosperitati familiarum ac civitatum maxima inimica esse divortia*" (Litt. Encycl. *Arcanum*) ».

¹⁸ Verba Constitutionis directe refellere volunt etiam falsam persuasionem, qua divortium vinculi valeret etiam in foro Dei et introductio divortii esset signum civilitatis, cum omnes fere nationes *materialiter* civiliores illud institutum habeant. Unde necessitas declarandi solemniter illud potius esse sic dictae « civiltà del peccato » effectum.

¹⁹ Momentosum est in primis affirmare, ipsos fines matrimonii esse intelligendos iuxta ordinem constitutum ab ipso Deo iuxta doctrinam PII XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 542: « ... *Ex Deo sunt ipsa matrimonii institutio, fines, leges, bona...* ».

²⁰ Fontes doctrinae circa quaestionem de fine matrimonii videntur significari verbis PII XII, *Sermo ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 849: « Precisamente per tagliar corto a tutte le incertezze e le deviazioni, che minacciavano di diffondere errori intorno alla scala dei fini del matrimonio e ai loro reciproci rapporti, redigemmo Noi stessi alcuni anni or sono (10 marzo 1944) una dichiarazione sull'ordine di quei fini, indicando quel che la stessa struttura interna della *disposizione naturale rivela*, quel che è *patrimonio della tradizione cristiana*, quel che i *Sommi Pontefici hanno ripetutamente insegnato*, quel che poi nelle debite forme è stato fissato dal Codice di Diritto canonico ». Si tales fontes valent pro hierarchia finium, valent iam etiam pro ipsorum existentia et natura.

²¹ Cf. in primis *Catechismus Romanus*, De matrimonii Sacramento,

c. VIII, n. 12: « Quod vero a Domino dictum est: Crescite et multiplicamini, id eo spectat, ut *cuius rei causa matrimonium institutum erat*, declaret ». Quae verba praecedunt omnia alia quae postea ipse Catechismus Romanus dicit de rationibus quibus homines moventur ad matrimonium. Adde:

LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*, 15 maii 1891: Acta Leonis XIII, t. XI, p. 104: « Ius coniugii naturale et primigenium homini adimere, *causamve nuptiarum praecipuam*, Dei auctoritate initio constitutam, quoquo modo circumscribere lex hominum nulla potest: *Crescite et multiplicamini* ».

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 543: « Itaque *primum* inter matrimonii bona locum tenet *proles* ».

PIUS XII, *Sermo*, 3 oct. 1941: AAS 33 (1941) p. 423: « Nella quale delicata altrettanto che difficile questione due tendenze sono da evitarsi: quella che nell'esaminare gli elementi costitutivi dell'atto della generazione dà peso unicamente al *fine primario* del matrimonio, come se il *fine secondario* non esistesse o almeno non fosse *fnis operis* stabilito dall'Ordinatore stesso della natura; e quella che considera il fine secondario come ugualmente *principale*, svincolandolo dalla essenziale sua subordinazione al fine primario, il che per logica necessità condurrebbe a funeste conseguenze. Due estremi, in altre parole, se il vero sta nel mezzo, sono da fuggirsi: da una parte, il negare praticamente o il deprimere eccessivamente il fine secondario del matrimonio e dell'atto della generazione; dall'altra, lo sciogliere o il separare oltre misura l'atto coniugale dal fine primario, al quale secondo tutta la sua intrinseca struttura è primieramente e in *modo principale* ordinato ».

PIUS XII, *Sermo*, 18 martii 1942: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. IV, p. 5: « Dio ha stabilito che al *fine essenziale e primario* del vincolo coniugale, che è la *generazione dei figli*, cooperassero il padre e la madre... ».

PIUS XII, *Sermo ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 848 s.: « Ora la verità è che il matrimonio, come *istituzione naturale*, in virtù della *volontà del Creatore* non ha come fine primario e intimo il perfezionamento personale degli sposi, ma la *procreazione e la educazione* della nuova vita... » et paulo post, p. 852, prosequitur: « Ora invece questo è insomma tutto subordinato e ordinato a quell'*unica grande legge* della " *generatio et educatio prolis* ", vale a dire al compimento del *fine primario del matrimonio* come origine e sorgente della vita ».

Et in eodem sermone PIUS XII dicit, p. 850 s.: « Tutti questi valori secondari della sfera e dell'attività generativa rientrano nell'ambito dell'*ufficio specifico* dei coniugi, che è di essere autori ed educatori della nuova vita ».

Cf. etiam *Prima Synodus Romana*, 1960, art. 493.

²² PIUS XII, *Sermo ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 849.

²³ Cf. CIC, can. 1013, § 1.

Non agitur hic de distinctione inter *ius et exercitium iuris*.

²⁴ Cf. S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 1 apr. 1944: AAS 36 (1944) p. 103.

[122]

[123]

- [123] ²⁵ Cf. S. THOMAS, *In 1 Cor.* 7, 2-9.
- ²⁶ Cf. PIUS XII, *Sermo ad obstetrices*, 29 oct. 1951, l. c.
- [124] ²⁷ Cf. PIUS XII, *Allocutio ad S. Romanae Rotae Auditores*, 3 oct. 1941: AAS 33 (1941) p. 421; et *Sermo ad obstetrices*, l. c.
- ²⁸ Cf. S. Romanae Rotae *Sententia*, 22 ian. 1944: AAS 36 (1944) pp. 179-200.
- ²⁹ Cf. PIUS XII, *Sermo ad obstetrices*, 29 oct. 1951, ll. cc.
- Fines enim secundarii in matrimonio consequendi, licet subordinate, participant naturam specificam unionis coniugalis, quae a quacumque, etiam amicali unione specificè differt, per relationem intrinsecam essentialè ad finem primarium, ad quem igitur illi fines obiectivi sed secundarii per se ordinati etiam sunt.
- Cf. PIUS XI, Litt. *Encycl. Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 561.
- ³⁰ *Catechismus Romanus*, De matrim. Sacr., c. VIII, n. 13. Ibidem sermo fit de finibus matrimonii sub aspectu *subiectivo* seu finis operantis.
- ³¹ Hic agitur de motivis personalibus, quibus coniuges vario modo moventur ad ineundum matrimonium particulare cum determinata persona. Nam matrimonium in casu particulari exurgere non potest sine sponsorum voluntate: cf. PIUS XI, Litt. *Encycl. Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 541.
- ³² LEO XIII, Litt. *Encycl. Arcanum divinae sapientiae*, 10 febr. 1880, Acta Leonis XIII, t. II, p. 18.
- PIUS XI, Litt. *Encycl. Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 539 ss.
- Haec autem Ecclesiae potestas, ut expresse dicitur in documentis haud paucis magisterii Ecclesiae se extendit sive ad ipsa sponsalia, sive ad ipsum vinculum ineundum vel relaxandum, sive ad conditiones quoad validitatem et liceitatem, sive ad iudicia declarationis nullitatis, sive ad separationem coniugum, sive ad defensionem sanctitatis in matrimonio servandae, etiam adiuncta canonica coactione; et in genere se extendit ad omnia, quae ei competunt iuxta iuris divini latitudinem, ab ipsa sola Ecclesia authentice interpretandam.
- ³³ Hic innuitur *Privilegium Paulinum et Petrinum*. Cuius potestatis exercitium, etiamsi antea intercesserit dispensatio ab *impedimento disparitatis cultus*, Ecclesiae iudicio prudenti relinquitur. Ideo non dantur in Constitutione aliae declarationes.
- ³⁴ LEO XIII, Litt. *Encycl. Arcanum divinae sapientiae*: Acta Leonis XIII, t. II, p. 17: « Neque iis dumtaxat quae commemorata sunt, Christiana eius perfectio absolutioque continetur. Nam primo quidem nuptiali societati excelsius quiddam et nobilius propositum est, quam antea fuisset; ea enim spectare iussa est non modo ad propagandum genus humanum, sed ad *ingenerandam Ecclesiae sobolem, cives sanctorum et domesticos Dei: ut nimirum populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur* (Cath. Rom., cap. VIII) ».
- ³⁵ PIUS XII, *Allocutio ad S. Romanae Rotae Auditores*, 3 oct. 1941: AAS 33 (1941) pp. 421-426, praesertim p. 424, n. 3 usque ad p. 426; 1 oct. 1942: AAS 34 (1942) pp. 338-343; 2 oct. 1944: AAS 36 (1944) p. 281-290.
- ³⁶ PIUS XI, Litt. *Encycl. Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 552:

- « Quod si exceptioni, etsi rarissimae, haec firmitas obnoxia videatur, ut in quibusdam coniugiis *naturalibus* solum *inter infideles* initis vel, si inter *Christifideles*, ratis illis quidem sed nondum consummatis, ea exceptio non *ex hominum voluntate* pendet, neque potestatis cuiuslibet mere humanae, sed *ex iure divino*, cuius una custos atque interpres est Ecclesia Christi. Nulla tamen, neque ullam ob causam, facultas huiusmodi cadere unquam poterit in *matrimonium christianum ratum atque consummatum* ».
- ³⁷ BENEDICTUS XIV, Litt. *Redditae sunt nobis*, 17 sept. 1746: MIGNE, *Theol. Curs. compl.*, Paris 1839-1845, t. 25, p. 682.
- PIUS VII, Litt. *Que votre Majesté*, 26 iunii 1805.
- PIUS IX, Litt. *La lettera*, 9 sept. 1852: *CIC Fontes*, v. II, pp. 869-872.
- LEO XIII, Litt. *Ci siamo*, 1 iunii 1879: Acta Leonis XIII, tom. I, p. 236 s.
- LEO XIII, Litt. *Encycl. Arcanum divinae sapientiae*: Acta Leonis XIII, t. II, pp. 10-40; *Allocutio consistorialis*, 18 martii 1895: Acta Leonis XIII, t. XV, pp. 73-77; Litt. *Quam religiosa*, 10 aug. 1898: Acta Leonis XIII, t. XVIII, pp. 140-144.
- PIUS XII, *Allocutio ad S. Romanae Rotae Auditores*, 6 oct. 1946: AAS 38 (1946) pp. 391-397.
- ³⁸ PIUS VI, Litt. *Litteris tuis*, 11 iulii 1789: MIGNE, *ibidem*, t. 25, p. 703.
- ³⁹ PIUS VI, Litt. *Deessemus nos*, 16 sept. 1788: MIGNE, *ibidem*, t. 25, p. 694.
- PIUS VII, Litt. *Que votre Majesté*, 26 iunii 1805.
- LEO XIII, Litt. *Encycl. Arcanum divinae sapientiae*: Acta Leonis XIII, t. II, pp. 10-40; *Allocutio consistorialis*, 16 dec. 1901: Acta Leonis XIII, t. XXI, pp. 185-188.
- PIUS XII, *Allocutio ad S. Romanae Rotae Auditores*, 6 oct. 1946 l. c.
- ⁴⁰ Ex documentis pontificiis sat constat, quod auctoritas civilis non potest delimitare finem primarium matrimonii (ut alio loco Constitutionis dicitur) neque leges ferre, legibus divinis iniuriosas, circa unitatem, indissolubilitatem, fidelitatem, etc. Plura sunt quoad hoc documenta Ecclesiae.
- ⁴¹ PIUS VI, Const. *Auctorem fidei* contra errores Synodi Pistoriensis, errores de sponsalibus et matrimonio, prop. 60: DENZ. 1560.
- ⁴² Hae iudiciales sententiae Ecclesiae possunt intelligi etiam quoad sponsalia, quoad vinculum vel etiam quoad simplicem separationem coniugum: pro qua tamen cf. PIUS XI, *Casti connubii*. Cf. etiam notam sequentem.
- ⁴³ PIUS IX, Litt. *La lettera*, in *Codicis Iuris canonici Fontes*, t. II, p. 870: « Non vi è pertanto altro mezzo di conciliazione che, *ritenendo Cesare quello che è suo, lasci alla Chiesa ciò che ad essa appartiene*. Il potere civile disponga pure degli effetti civili, che derivano dalle nozze, ma lasci alla Chiesa il regolarne la *validità* fra i cristiani. La legge civile *prenda le mosse dalla validità od invalidità del matrimonio*, come sarà dalla Chiesa determinata, e partendo da questo fatto, che è fuori della sua sfera il costituirlo, disponga allora degli effetti civili ».
- ⁴⁴ Cf. *Catechismus Romanus*, De matrim. Sacr., c. VIII, n. 1.
- ⁴⁵ Cf. Schema paratum in Conc. Vat. I: MANSI 53, 719 s.

[125] ⁴⁶ Cf. Schema paratum in Conc. Vat. I: *ibid.*
⁴⁷ Cf. etiam Schema Const. *De Ordine Morali*, a Commissione Theologica paratum.

[126] ⁴⁸ CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sac. matrimonii*, c. 5-7; DENZ. 975-977.

PIUS IX, *Syllabus*, n. 67: DENZ. 1767.

LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, cf. supra not. 2.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, cf. supra not. 2.

PIUS XII, *Allocutio*, 22 apr. 1942: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. IV, p. 47: « Il vincolo del matrimonio cristiano è così forte, che, se esso ha raggiunto la sua piena stabilità con l'uso dei diritti coniugali, *nessuna potestà al mondo, nemmeno la Nostra, quella cioè del Vicario di Cristo, vale a rescinderlo* ».

PIUS XII, *Allocutio*, 16 martii 1946, *ibid.*, t. VIII, p. 14: « ... il matrimonio fra battezzati validamente contratto e consumato non può essere sciolto da nessuna potestà sulla terra, *nemmeno dalla Suprema autorità ecclesiastica* ».

⁴⁹ Cf. varias sententias erroneas de finibus matrimonii inter quos: H. DOMS, *Vom Sinn und Zweck der Ehe*, Breslau, 1935. Cf. etiam E. MICHEL, *Ehe, Eine Anthropologie der Geschlechtsgemeinschaft*, Stuttgart 1948 (2^a ed. 1950). Hic liber in *Indicem librorum prohibitorum* a S. C. S. OFFICII insertus est: AAS 44 (1952) p. 879.

⁵⁰ Qui statuunt amorem coniugalem uti finem primum matrimonii increpantur expresse a Pio XII, *Allocutio*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 849 s.: « Non soltanto l'opera comune della vita esterna, ma anche tutto l'arricchimento personale, lo stesso arricchimento intellettuale e spirituale, *perfino tutto ciò che vi è di più spirituale e profondo nell'amore coniugale come tale, è stato messo, per volontà della natura e del Creatore, al servizio della discendenza* ».

PIUS XII, *Allocutio*, 19 maii 1956: AAS 48 (1956) p. 469 s.: « Plusieurs fois déjà Nous avons cru nécessaire de rappeler comment les intentions particulières des conjoints, leur vie commune, leur perfectionnement personnel, ne pouvaient se concevoir que subordonnés au but qui les dépasse, la paternité et la maternité. « Non seulement l'œuvre commune de la vie extérieure, disons-Nous dans une allocution adressée aux sages-femmes le 29 octobre 1951, mais encore tout l'enrichissement personnel, même l'enrichissement intellectuel et spirituel, jusqu'à ce qu'il y a de plus spirituel et profond dans l'amour comme tel, a été mis par la volonté de la nature et du Créateur au service de la descendance ». Tel est l'enseignement constant de l'Eglise; elle a rejeté toute conception du mariage qui menacerait de le replier sur lui-même, d'en faire une recherche égoïste de satisfactions affectives et physiques dans l'intérêt des seuls époux ».

Cf. etiam: PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930), p. 548 s., quamvis quidam, ex verbis *Catechismi Romani*, ibidem relatis, indebite superextollant amorem coniugalem ut finem primum obiectivum ipsius matrimonii.

CAPUT II

[127]

DE IURIBUS, OBLIGATIONIBUS, VIRTUTIBUS
MATRIMONIO CHRISTIANO PROPRIIS

15. [*Iura et officia singulorum hominum*]. Omnis homo habet per se ius innatum, personale et inviolabile matrimonium legitime ineundi. Potest tamen obstare, absolute vel relative, perpetuo vel ad tempus, aliquod legitimum impedimentum.¹ Aliquando vero quidam propter rationes varias, v. gr. medicas, eugene- 5
 ticas, oeconomicas, sociales adhortandi sunt, ne contrahant matrimonium, nisi rationes praevalentes ordinis personalis et moralis, aliis quidem rationibus inferioris momenti non obstantibus, suadeant ut etiam illi matrimonium ineant vel eo utantur.² Itidem 10
 nulla privata vel publica auctoritate homo, naturaliter capax, indebitis limitibus et conditionibus praematrimonialibus vi iuris a matrimonio ineundo impediri potest.³ His iuribus salvis, uniuscuiusque officium est se etiam in iis, quae matrimonium praecedunt, prudenter, iuste casteque gerere.⁴ Hac de causa moraliter 15
 improbanda sunt imprudentia sponsalia, alterius partis dolosae deceptiones, et illicitae libertates sexuales inter futuros sponso, etiam ad matrimonium securius ineundum.⁵ Non enim, monente Apostolo (cf. Rom. 3, 8), facienda sunt mala ut eveniant bona. Summi momenti autem est ad matrimonium recta atque christiana 20
 educatio et diligens cum aptis instructionibus praeparatio, in spiritu castitatis, caritatis et sacrificii, adiuvantibus varii generis mediis cum naturalibus, tum maxime supernaturalibus, vitatis naturalismi erroribus.⁶ In ipsa denique nuptiarum celebratione officium grave est consensum requisitum legitime exprimere, v- 25
 tita quacumque simulatione seu profanatione.

16. [*Iura et obligationes quoad bonum prolis*]. Ex ordine divinitus constituto, circa matrimonii naturam, proprietates et fines, clare patet, Deum ipsum et Christum illud ordinavisse ad quaedam bona consequenda. Quae quidem bona veluti in summam 30
 collegit S. Augustinus hisce verbis: « Haec omnia bona sunt, propter quae nuptiae bonae sunt: proles, fides, sacramentum ». ⁷ Circa ista tria bona divinitus data sunt iura et obligationes, a coniugibus

[128] debite servanda; et inter ea, attento fine, ob quem matrimonium a Deo institutum est, bonum prolis primum locum tenet.⁸ Ideoque oportet proles amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur, ut nervose dicit idem S. Augustinus; ⁹ eademque
 5 ut saepenumero monet S. Scriptura, tamquam verum bonum, benedictio caelestis donumque Dei fideliter agnoscatur.¹⁰ Quod attinet ad ipsum procreandi actum, qui, utpote a Deo ordinatus, per se legitimus et bonus est,¹¹ ius et officium coniugum est, in modo agendi ea servare quae sunt secundum naturam.¹² Quare
 10 etiam in matrimonio legitime inito desiderium per se tam laudabile habendi prolem ex proprio coniugio, non licitam efficit fecundationem, quam vocant artificialem: non autem prohibet artificiale adiumentum actus coniugalis.¹³ Similiter omnes modi vel artes, quibus in usu coniugii directe, de industria humana, impeditur procreatio prolis, ut intrinsece et graviter mala haberi debent.¹⁴ Onanismus coniugalis formalisque ad eundem cooperatio
 15 semper graviter prohibentur.¹⁵ Quoad amplexum, qui reservatus audit, pastores et fideles, se gerant iuxta doctrinam et decreta S. Sedis.¹⁶ Ad prolem conservandam quod attinet, coniuges grave officium habent vitandi quamcumque, sive ut finem sive ut medium, intentam prolis occisionem,¹⁷ quamvis peragatur per abortum therapeuticum procurata.¹⁸ Illicitum quoque est post actum
 20 coniugalem positum, processum conceptionis quocumque gradu obtentum interrompere,¹⁹ vel fetus nondum nati directam destructionem operari: qua quidem agendi ratione etiam peccatur contra grave praeceptum Dei.

17. [*Iura, obligationes et virtutes quoad bonum fidei*]. Coniugum quoque est sancte servare et promovere bonum fidei, quod importat praeter cetera coniugii unitatem et castam coniugum
 30 fidelitatem, et christianum inter coniuges amorem.²⁰ Exigit autem casta fidelitas ab utroque coniuge, etiam iustitiae titulo, ut servantur et reddantur iura sibi invicem in contrahendo matrimonio tradita. Quaevis igitur adulterina relatio absolute est ab utroque
 35 coniuge vitanda. Nam a peccato adulterii non excusat adulterium alterius coniugis, nec eiusdem silentium vel consensus, vel suorum iurium renuntiatio,²¹ vel infidelitas solis actibus internis commissa (cf. Mt. 5, 28). Insuper casta fidelitas exigit ut in debito mutuo reddendo nullo modo agatur contra legem Dei, etiamsi
 40 id actus vere heroicis imponat. Quos tamen actus coniuges, iuvante Dei gratia, praestare possunt. Deus enim impossibilia non

iubet, sed iubendo monet et facere quod possis et petere quod non possis, et adiuvat ut possis, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patitur nos, supra id quod possumus, tentari (cf. 1 Cor. 10, 13).²² [129]

18. [*De caritate coniugali*]. Supra autem omnia iura, officia et virtutes, proprium principatum tenens,²³ splendet caritas, quae etiam in vita coniugali alias leges supponit et implet, immo complet et elevat, monente Apostolo: « Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam » (Eph. 5, 25). Quapropter amor christianus coniugalis non tantum excellat oportet gloriosis
 5 insignibus caritatis, ab Apostolo exaltatis (cf. 1 Cor. 13, 4-7), sed quantum fieri potest imitari debet suo modo amorem Christi erga Ecclesiam (cf. Eph. 5, 25 ss.), sanguine acquisitam (Act. 20, 28). Est igitur caritas amoris coniugalis perfectio²⁴ ac plenitudo: nam etiam de statu matrimoniali valet verbum Dei: plenitudinem legis
 10 esse dilectionem (cf. Rom. 13, 10). Ne tamen consensus nuptialis dicatur invalidus, si de facto amor coniugalis deficit;²⁵ nec amoris perfectio potius quam in divinae voluntatis ex toto corde observantia ponenda est in quadam animae mollitie, a nonnullis
 15 proclamata veluti basis vitae cuiusdam spiritualis solis coniugibus propriae;²⁶ absit denique, ut restringatur ad quasdam sensuales et caecas inclinationes: sed animo et opere coniuges, in Deo et propter Deum, se invicem ament oportet.²⁷ 20

19. [*Obligationes quoad bonum sacramenti*]. Bonum sacramenti « quo denotatur et vinculi indissolubilitas et contractus in
 25 efficax gratiae signum per Christum facta elatio atque consecratio »²⁸ sub proprio aspectu est praecellens²⁹ atque etiam gravia importat munera. Imprimis grave officium christifidelium est, ne seposito connubio religioso ab Ecclesia praescripto, solo « matrimonio civili » se iungant, quo actu iuridico hoc solo sensu
 30 coniuges ab auctoritate civili declarantur, quatenus in foro status civilis instruuntur iuribus oneribusque mere civilibus. Sciant fideles ex unione sola et mere civili, quae contradicit legibus irritantibus Ecclesiae, nullum sibi exurgere coram Deo validum
 35 vinculum coniugale vel Sacramentum. Hac de causa dolose atque invalide contra leges Ecclesiae coniuncti iure merito ut publici peccatores habentur, atque Ecclesia ius habet filios suos errantes publice ut tales declarandi eosque poenis canonicis afficiendi.³⁰

[130] 20. [*De divortio civili*]. Graviter prohibentur coniuges quominus petant divortium, quod vocant civile, veluti proprie dictam dissolutionem, ac si ipsum validum vinculum coram Deo acceptum ab auctoritate civili posset dissolvi; immo neque aliis licitum est directe et formaliter ad tale divortium civile cooperari. Nullo enim in casu et nulla ratione, etsi non raro gravi et dolorosa, fidelibus licet, permanente sacro vinculo, dimittere uxorem ad accipiendam aliam, ut clare docet ipse Dominus (Mc. 10, 11), quamvis nonnumquam hoc invalide concedat civilis auctoritas. Aliquando vero ipsum « divortium civile », salvo tamen vinculo et non contradicente auctoritate ecclesiastica, peti potest. Nec illa, quae vocatur simplex separatio facienda est leviter, sine iusta, gravi, proportionata causa.³¹

21. [*De matrimoniis mixtis*]. Ubi matrimonium inter duos catholicos sine extraordinariis difficultatibus contrahi potest, bonum religionis plerumque exigit, ut viri et mulieres catholici vitent matrimonia quae mixta dicuntur, maxime cum infidelibus. Sed etiam fidelium est, iuxta prudentiae et aliarum virtutum dictamina, vitare matrimonium cum illis, qui Deo vel religioni adversantur³² vel cum illis qui nomine non vita sunt catholici. Licet Ecclesia sua potestate utendo mixta matrimonia permittat, tamen pars catholica, ipsa dictante lege divina, in matrimonio mixto sibi concesso vitare debet pericula fidei et indifferentismum, sedulo semper incumbere in catholicam proles educationem, atque amanter et prudenter conari coniugem ad veritatem catholicam perducere.³³ Pastores autem specialem curam habeant eorum, qui matrimonio mixto iuncti sunt. Scit quidem S. Synodus matrimonia mixta in nonnullis locis vitari non posse, sed ex hoc facto quod alicubi contingere potest ne deducantur falsa principia vel periculosa incitamenta.³⁴

22. [*Errores reprobantur*]. S. Synodi est severe damnare illud quod vocant « matrimonium ad tempus » vel « ad experimentum » vel « amicale ».³⁵ Reicit insuper, ut homine atque maxime ut christiano indignas, instructiones illas, quibus variis artificii, veri nominis hedonismus in ipso sacro ac sancto coniugio propagatur.³⁶ Reprobatur theorias, quibus ut licita retinetur coniugibus fidei coniugalis violatio, sive cum amor mutuus inter coniuges deficit sive cum sexualitatis impetus intra limites matrimonii monogamici coarctari non posse falso putatur.³⁷ Erroneum

quoque est asserere ipsam auctoritatem civilem nullo in casu gaudere potestate puniendi, et quidem per se aequali poena cum viros, tum mulieres adulteros.³⁸ Increpat autem illos qui autumant, et quidem sub specie boni Ecclesiae, universaliter et per se loquendo coniugia mixta potius esse promovenda quam toleranda. Erronea quoque est sententia, quae tenet, ex solo defectu amoris matrimonium ut invalidum declarari vel solvi posse.³⁹ Severissime denique condemnat S. Synodus illum quem vocant « amorem liberum », quo etiam falso praetextu inter homines construendi novam fraternitatem et societatem, contra ordinem divinum peccatur atque letale vulnus infligitur non solum matrimonio, sed etiam familiae et societati. [131]

NOTAE

¹ LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, 10 febr. 1880: Acta Leonis XIII, t. II, pp. 10-40.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22 (1930) pp. 539-592, passim.

PIUS XII, *Allocutio*, 3 oct. 1941: AAS 33 (1941) p. 422: « E in primo luogo, se si considera il diritto al matrimonio, i Nostri gloriosi Predecessori Leone XIII e Pio XI insegnarono già, che "niuna legge umana può togliere all'uomo il diritto naturale e primitivo del coniugio". Tale diritto invero, poichè fu dato all'uomo immediatamente dall'Autore della natura, supremo Legislatore, non può essere ad alcuno negato, se non si provi che egli, o vi abbia liberamente rinunciato o sia incapace di contrarre matrimonio per difetto di mente o di corpo. Ma, perchè nei casi particolari il matrimonio da contrarre venga impedito o già contratto sia dichiarato nullo, è necessario che questa incapacità antecedente e perpetua consti non soltanto in modo dubbio o probabile, ma con morale certezza; e in tale condizione di certezza, nè il matrimonio si può permettere, nè già celebrato può dirsi valido ».

² PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 565: « Et fas profecto non est homines, matrimonii ceteroquin capaces, quos, adhibita etiam omni cura et diligentia, nonnisi mancanti genituros esse prolem conicatur, ob eam causam gravi culpa onerare si coniugium contrahant, quamquam saepe matrimonium iis dissuadendum est ».

PIUS XII, *Allocutio*, 7 sept. 1953: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. 15, p. 265: « Certainement, on a raison, et dans la plupart des cas le devoir, de faire remarquer à ceux qui sont certainement porteurs d'une hérédité très chargée, quel fardeau ils sont sur le point de s'imposer à eux-mêmes, au conjoint et à leur descendance; ce fardeau deviendra peut-être intolérable. Mais déconseiller n'est pas interdire. Il peut y avoir d'autres motifs, surtout moraux et d'ordre personnel, qui l'emportent tellement qu'ils autorisent à contracter et à user du mariage même dans les circonstances indiquées ».

[131] ³ Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 564 s.
 [132] Prus XII, *Allocutio*, 7 sept. 1953, l. c., p. 264 s.: « Un autre chemin conduit au même but: l'interdiction du mariage ou son impossibilité physique par l'internement de ceux dont l'hérédité est tarée sont également à rejeter. L'objectif poursuivi est bon en soi, mais le moyen de l'obtenir lèse le droit personnel à contracter et à user du mariage. Quand le porteur d'une tare héréditaire n'est pas apte à se conduire humainement, ni par conséquent à contracter mariage, ou lorsque plus tard il est devenu incapable de revendiquer par un acte libre le droit acquis par un mariage valide, on peut l'empêcher d'une manière licite de procréer une nouvelle vie. Hors de ces cas, l'interdiction du mariage et des rapports matrimoniaux pour des motifs biologiques, génétiques et eugéniques est une injustice, quel que soit celui qui porte cette interdiction, un particulier ou les pouvoirs publics ».

⁴ Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 585. Implicite hic improbantur illi moderni sed imprudentes modi inveniendi coniugem per sic dictam « Agenzie matrimoniali » non tamen *per se*, sed quatenus aliqua virtus christiana in illis modis laeditur.

⁵ *Prima Romana Synodus*, 1960, art. 495, § 2.

⁶ Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.; S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 21 martii 1931: AAS 23 (1931) p. 118.

Prus XII, *Allocutio ad parochos*, 22 febr. 1944: AAS 36 (1944) pp. 69-87; *Allocutio*, 18 sept. 1951: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. 13, pp. 241-245; *Allocutio*, 19 martii 1953: *ibid.*, t. 15, pp. 9-17; *Allocutio*, 19 apr. 1953: *ibid.*, pp. 95-98; *Allocutio*, 8 sept. 1953: *ibid.*, pp. 269-272.

Prima Romana Synodus, 1960, art. 494.

⁷ S. AUGUSTINUS, *De bono coniugali*, 24, 32: PL 40, 394: « Haec omnia bona sunt, propter quae nuptiae bona sunt: proles, fides, sacramentum »: cf. Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 543.

⁸ Cf. Gen. 1, 28; 1 Tim. 5, 14.

Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.: DENZ. 2228: « Itaque primum inter matrimonii bona locum tenet proles ». Cf. etiam *Catechismus Romanus*, De matrim. Sacr., c. VIII, n. 23: « Primum igitur bonum est proles... ».

⁹ S. AUGUSTINUS, *De Gen. ad litt.* IX, 7, 12: PL 34, 397.

¹⁰ Cf. Ps. 126, 3; Ps. 127, 3; Io. 16, 21; 1 Tim. 2, 15.

Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 848 s.

¹¹ Cf. Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, l. c.

¹² Cf. Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.: DENZ. 2239.

Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, l. c.

¹³ Cf. S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 26 martii 1897: ASS 29 (1896-1897) p. 704.

Prus XII, *Allocutio*, 29 sept. 1949: AAS 41 (1949) pp. 557-561.

Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, l. c., p. 850: « ... abbiamo formalmente esclusa dal matrimonio la fecondazione artificiale ».

Prus XII, *Allocutio*, 19 maii 1956: AAS 48 (1956) p. 471: « Sur les diverses questions de morale qui se posent à propos de la fécondation artificielle, au sens ordinaire du mot, ou "insémination artificielle", Nous

avons déjà exprimé Notre pensée dans un discours adressé aux médecins le 29 septembre 1949; aussi Nous renvoyons pour le détail à ce que Nous disions alors et Nous limitons ici à répéter le jugement donné pour conclure: " En ce qui touche la fécondation artificielle, non seulement il y a lieu d'être extrêmement réservé, *mais il faut absolument l'écartier* ". En parlant ainsi, on ne proscrit pas nécessairement l'emploi de certains moyens artificiels destinés *uniquement* soit à faciliter l'acte naturel, soit à faire atteindre sa fin à l'acte naturel normalement accompli ».

In Constitutione, uti patet, interdicatur quaecumque fecundatio vere artificialis, ut iam fecit *Prima Synodus Romana*, art. 493, § 2. Sine addito condemnatur: ideoque non solum inter ipsos coniuges, sed a fortiori extra legitimum coniugium vel ex alio viro.

¹⁴ Ergo in primis condemnatur omnis sterilizatio *directa* sive *perpetua* sive *temporanea*, quae operatur ad vitandam prolem: Cf. Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 560: « quemlibet matrimonii usum, in quo exercendo actus, de industria hominum, naturali sua vitae procreandae vi destituatur, Dei et naturae legem infringere, et eos qui tale quid commiserint gravis noxae labe commaculati ».

Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 844. Quoad modernas artes ad tempus suspendendi facultatem generativam (scilicet irradiatione, pillulis, « drogues », etc.), verba Summi Pontificis prae oculis habenda sunt: Prus XII, *Allocutio*, 12 sept. 1958: AAS 50 (1958) pp. 734-736.

¹⁵ Plura sunt documenta et decisiones S. Sedis quoad onanimum coniugalem:

S. *Paenitentiarum Apost.*: 15 nov. 1816; 23 apr. 1822; 1 febr. 1823; 8 iunii 1842; 27 maii 1847; 21 maii 1851; 2 martii 1853; 14 dec. 1876; 16 iunii 1880; 10 martii 1886; 13 nov. 1901; 2 sept. 1904; 3 apr. 1916; 3 iunii 1916: cf. quoad omnia: FR. HÜRTH, *Leo XIII et Pius XI: Enc. de Matrimonio Christiano, Textus et Documenta, Ser. Theologica 25*, Romae 1953, p. 86 ss.

S. C. S. OFFICII, 21 maii 1851; 19 apr. 1853; 1 dec. 1922: *ibid.*, p. 87, 99, 94.

Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 559 ss.

Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 842 ss.; *Allocutio*, 19 maii 1956: AAS 48 (1956) p. 469 ss.

¹⁶ Hic prae oculis habetur illa copula reservata, quae licet non moderni temporis, sed etiam antiquitus usitata a coniugibus, hodie maxime diffunditur etiam a catholicis ore ac scriptis; immo adsunt aliqua Instituta (e. g. in Gallia « Dynam-Institut » et « L'Institut de sexologie familiale », etc.) qui methodos docent et propagant. Licet Commissio sciat de difficultate determinandi, num talis amplexus in se sit intrinsece malus, tamen Ecclesia ob periculum hedonismi diffundendi ius habet practice prohibendi quominus propagetur, sicut iam fecit *Monitum* S. C. S. OFFICII, 30 iunii 1952: AAS 44 (1952) p. 546.

Cf. etiam Prus XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) pp. 851-853.

¹⁷ Cf. inter alia: Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2242.

[133] ¹⁸ Cf. S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 4 maii 1898: ASS 30 (1897-98) p. 704; 24 iulii 1895: ASS 28 (1895-96) p. 383 s.; 31 maii 1884: ASS 17 (1884) p. 556.

[134] PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.: DENZ. 2243.

¹⁹ Hic condemnantur omnes artes quibus processus vitalis humanus iam inceptus interrumpitur. Neque excusat probabilis sententia, qua anima rationalis tantum post aliquod tempus a conceptione infundi retinetur. Quidquid de veritate istius doctrinae, etiam a magnae auctoritatis viris retenta, remanet principium, quo numquam licet interrumpere processum vitalem humanum iam inceptum.

²⁰ PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c.: DENZ. 2231 ss., 2247 s.

²¹ Ex professo de condemnatione adulterii sub omnibus aspectibus: PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, ubi expresse etiam improbantur qui « quaecumque de fide coniugali retinenda latae fuerint poenales reipublicae leges, eas irritas esse volunt, aut certe irritandas »: AAS 22 (1930) p. 566.

Cf. S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 4 martii 1676, prop. 50: DENZ. 1200: « Copula cum coniugata, consentiente marito, non est adulterium ».

Cf. etiam: *Prima Romana Synodus*, 1960, art. 492, § 2: « Coniugalis fides est utrique coniugii ius et officium sacrum ». Non raro putatur adulterium esse reprehensibile tantum in muliere.

²² CONC. TRID., Sess. VI, Decr. *De iustif.*, c. 11: DENZ. 804 et Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 9: DENZ. 979.

S. AUGUSTINUS, *De natura et Gratia*, c. 43, n. 50: PL 44, 271.

PIUS XII, *Allocutio*, 20 aug. 1941: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. III, p. 184: « Allorchè i Nostri Predecessori di venerata memoria, e particolarmente il Sommo Pontefice Pio XI nella Lettera Enciclica *Casti connubii*, hanno richiamato e ricordato le sante ed ineluttabili leggi della vita matrimoniale, ponderavano e si rendevano perfettamente conto che in non pochi casi agli sposi cristiani si richiede un vero eroismo per osservarle inviolabilmente ».

PIUS XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 846 s., ubi denuo agit de possibilitate et de gratia.

²³ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2232.

²⁴ Multi hodie confundunt amorem coniugalem naturalem cum caritate coniugali, quae est ordinis supernaturalis. Unde Constitutio sermonem facit de caritate. Gratia perficit amorem ipsum coniugalem iuxta doctrinam CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*: DENZ. 969.

PIUS XII, *Allocutio*, 29 ian. 1941: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. II, p. 384: « Un'affezione mutua, nata nella sola inclinazione che vi porta l'uno verso l'altra, o anche nella mera compiacenza per i doni umani che scoprite con tanto appagamento l'uno nell'altra; una tale affezione, per quanto bella e profonda si riveli e riecheggi nella intimità dei fidi colloqui di sposi novelli, non è mai che basti; nè varrebbe a pienamente comporre quell'unione delle vostre anime, quale l'ha intesa e bramata l'amorosa Provvidenza di Dio nel condurvi l'uno verso l'altra. Soltanto la carità soprannaturale, vincolo di amicizia fra Dio e l'uomo, può stringere nodi incrollabili a tutte le scosse, a tutte le vicissitudini, a tutte le prove inevitabili durante una lunga vita a due... ».

Et in eodem sensu iam LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*: Acta Leonis XIII, t. II, p. 16: « Iamvero Apostolis magistris accepta referenda sunt, quae sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt, nimirum Christum Dominum ad sacramenti dignitatem evexisse matrimonium... atque in eo, ad exemplar mystici connubii sui cum Ecclesia mire conformato, et amorem qui est naturae consentaneus perfecisse, et viri et mulieris individuum suapte natura societatem divinae caritatis vinculo validius coniunxisse ».

²⁵ Reprobatur hic sententia, qua amor coniugalis dicitur obiectum proprium consensus matrimonialis, qua talis. Cum e contra solum ius ad actus per se aptos ad proles generationem, utpote obiectivum, non vero amor coniugalis, exsistere potest per se « etiam non considerato qualiter ab agente fiat » ut dicit S. THOMAS (*Summa Theol.*, II-II, q. 57, a. 1). Attamen non negatur, amorem coniugalem, perfectum caritate supernaturali, esse legem quae debet totam vitam coniugalem christiane pervadere. Alius error adest, qui statuit amorem coniugalem uti finem primum matrimonii; qui quidem error improbat circa finem Constitutionis.

²⁶ Habetur prae oculis quaedam falsa « spiritualitas coniugalis » et quaedam falsa opinio de amore coniugali, in quibus praescinditur a legibus, ut iam monuit agens contra sic dictam « moralem novam » PIUS XII, *Nuntius radioph.* 23 martii 1952: AAS 44 (1952) p. 270 ss. et 18 apr. 1952: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. XIV, p. 71 ss.

Iam antea PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 583: « Quidquid tandem verbo et scripto asseri et propagari velit, firmiter constanterque coniugibus sanctum ac sollemne esto: in omnibus quae ad matrimonium pertinent, sine ulla haesitatione Dei mandatis stare se velle: mutuo caritatis auxilio semper praestando, castitatis fide servanda, vinculi firmitate numquam violanda, iuribus per coniugium acquisitis non nisi christiane semper et moderate adhibendis, primo praesertim coniugii tempore, ut, si quando postea rerum adiuncta continentiam postularint, uterque iam assuetus continere, faciliore negotio, se queat ».

²⁷ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2232, cui adde: PIUS XII, *Allocutio*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) p. 852 s.: « Al presente... si vuole sostenere, con le parole e con gli scritti (anche da parte di alcuni cattolici) la necessaria autonomia, il proprio fine e il proprio valore della sessualità e della sua attuazione, indipendente dallo scopo della procreazione di una nuova vita... Non si vorrebbe ammettere altro freno nel modo di soddisfare l'istinto che l'osservare l'essenza dell'atto istintivo... Questo edonismo anticristiano troppo spesso non si arrossisce di erigerlo a dottrina, inculcando la brama di rendere sempre più intenso il godimento nella preparazione e nella attuazione della unione coniugale; come se nei rapporti coniugali tutta la legge morale si riducesse al regolare compimento dell'atto stesso, e come se tutto il resto, in qualunque modo fatto, rimanga giustificato dalla effusione del reciproco affetto, santificato dal sacramento del matrimonio, meritevole di lode e di mercede dinanzi a Dio e alla coscienza. Della dignità dell'uomo e della dignità del cristiano, che mettono un freno agli eccessi della sensualità, non si ha cura. Ebbene no. La gravità e la santità della legge morale cristiana non ammettono una sfrenata

[135] soddisfazione dell'istinto sessuale e di tendere così soltanto al piacere e al godimento; essa non permette all'uomo ragionevole di lasciarsi dominare sino a tal punto, nè quanto alla sostanza, nè quanto alle circostanze dell'atto. Si vorrebbe da alcuni addurre che la felicità nel matrimonio è in ragione diretta al reciproco godimento nei rapporti coniugali. No: la felicità nel matrimonio è invece in ragione diretta del vicendevole rispetto fra i coniugi, anche nelle loro intime relazioni; non già quasi che essi giudichino immorale e rifiutino quel che la natura offre e il Creatore ha donato, ma perchè questo rispetto, e la mutua stima che esso ingenera, è uno dei più validi elementi di un *amore puro, e per ciò stesso tanto più tenero* ».

²⁸ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: DENZ. 2234.

²⁹ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 569: « Sed sicut haec bona tertium, quod sacramenti est, longe antecellit, ita nil mirum, quod hanc imprimis excellentiam multo acrius videmus ab iisdem oppugnari »; cf. etiam pp. 550-553.

³⁰ Quoad matrimonium civile iam in CONC. VAT. I parati erant aliqui canones: cf. MANSI 53, 721, 718 (n. 16), 752.

De hac re innumera sunt documenta magisterii Ecclesiae: cf. inter alia:

Instructio S. C. de Disciplina Sacramentorum: AAS 21 (1929) p. 352 et *Prima Romana Synodus*, 1960, art. 496, § 2: « Itali fideles noverint, si " forte civiliter contrahere ausi fuerint, quamvis animus ipsis sit celebrandi postea religiosum matrimonium, se pro publicis peccatoribus habitum iri, et parochum ad normam can. 1066 se gessurum » ».

In aliquibus tamen regionibus matrimonium civile imponitur ut praeceat matrimonio religioso. In his casibus evidenter satis est ut fideles faciant quod possint.

³¹ Doctrina contra divortium civile innumeris continetur documentis Ecclesiae, quae unusquisque facile sibi comparare potest.

Quoad iustam causam in separatione considerandam sic scribit *Catechismus Romanus*, De matrim. Sacr., n. 20: « Neque enim sancta Ecclesia viro et uxori permittit, ut sine *gravioribus causis* alter ab altero discedat ».

³² Etiam quoad matrimonium mixtum, in CONC. VAT. I doctrina et canon parata erant: MANSI 53, 721, 754 s.

Cf. S. C. S. OFFICII, *Decretum*, 1 iul. 1949: AAS 41 (1949) p. 334, et *Declaratio*, 11 aug. 1949: AAS 41 (1949) p. 427 s.

³³ BENEDICTUS XIV, Litt. Encycl. *Magnae nobis*, 29 iunii 1748: *Bullarium*, t. II, Romae 1754, p. 247 ss.

CLEMENS XIII, Litt. Apost. *Quantopere*, 16 nov. 1763: *Bullarii Rom. Continuatio*, t. II Pont. Clem. XIII, Romae 1837, p. 425 ss.

PIUS VI, Litt. *Exsequendo nunc*, 13 iulii 1782: *CIC Fontes*, Vol. II, p. 655 ss.

PIUS VIII, Litt. Apost. *Litteris altero*, 25 martii 1830: *CIC Fontes*, Vol. II, p. 733 ss.

GREGORIUS XVI, Litt. Encycl. *Summo iugiter*, 27 maii 1832: Acta Gregorii Papae XVI, Vol. I, Romae 1901, p. 140 ss.; Litt. Encycl. *Commissum divinitus*, 17 maii 1835: *ibid.*, Vol. II, Romae 1901, p. 32 ss.;

Breve *Non sine gravi*, 23 maii 1846: *ibid.*, Vol. III, Romae 1902, p. 537 s.; Litt. Apost. *Quas vestro*, 30 apr. 1841: *ibid.*, Vol. III, Romae 1902, p. 122 ss.

LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae*, 10 febr. 1880: Acta Leonis XIII, t. II, p. 10 ss.; *Constanti Hungarorum*, 2 sept. 1893: *ibid.*, t. XIII, p. 268 ss.; Litt. *Quam religiosa*, 16 aug. 1898: *ibid.*, t. XVIII, p. 140 ss.

PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930), p. 539 ss.

PIUS XII, Litt. Encycl. *Sertum laetitiae*, 1 nov. 1939: AAS 31 (1939) p. 635 ss.

CIC, cann. 1060-1066.

³⁴ PIUS VII, Breve *Etsi Fraternalitatis*, 8 oct. 1803: *CIC Fontes*, t. II, p. 718: « Atque horum primum est, Catholicorum cum haereticis connubia Ecclesiam catholicam tamquam illicita, pernicioosa et detestabilia perpetuo interdixisse et reprobasse, quod innumeris possemus Conciliorum, Summorumque Pontificum decretis demonstrare... Et licet in quibusdam regionibus propter locorum et temporum difficultatem eadem connubia tolerari contingat, id quidem ad eam referendum est aequanimitatem, quae nulla ratione approbationis et consensus cuiuspiam loco habenda sit, sed merae patientiae, quam ad maiora vitanda mala affert necessitas, non voluntas... », coll. pluribus aliis documentis, maxime enumeratis in nota ad DENZ. 1499 et in nota ad CIC, can. 1060. Quod ad canones 10 et 31 CONC. LAODICEN. attinet (MANSI II, 565 et 570), observetur eos intellegendos esse in luce totius doctrinae Concilii, quod ne permittit quidem, ut fideles cum haereticis et schismaticis orent.

³⁵ PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 558 s.: « Hisce principiis innixi, quidam eo devenerunt, ut nova effingerent coniunctionum genera, ad praesentes hominum ac temporum rationes, ut opinantur, accommodata, quae totidem novas matrimonii species esse volunt: aliud ad *tempus*, aliud ad *experimentum*, aliud *amicale* quod plenam matrimonii licentiam omniaque iura sibi vindicat, dempto tamen indissolubili vinculo et prole exclusa, nisi partes suam vitae communionem et consuetudinem in pleni iuris matrimonium deinde converterint ».

³⁶ Hic habetur prae oculis vulgatus liber *Il matrimonio perfetto* auctoris VAN DE VELDE in Indicem librorum prohibitorum relatus; et condemnatur etiam modus quo in pelliculis ipsa sanctitas matrimonii profanatur publice.

³⁷ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, ubi isti errores expresse damnantur.

³⁸ Hic non agitur particularibus quaestionibus vel erroribus circa delictum adulterii eiusque punitionem iuxta leges civiles. Sed tantum quoddam principium generale improbat.

³⁹ De isto « libero amore » etiam hodie continuo Ecclesiae adversarii sermonem faciunt. Quare ista divulgata opinio tandem explicite est damnanda.

[138]

CAPUT III
DE ORDINE FAMILIAE CHRISTIANAE
DIVINITUS CONSTITUTO

23. [*Origo et dignitas familiae christianae*]. Familia ex ipso ordine divino parentibus et prole constituitur, et quidem, ex legitimo matrimonio,¹ quo deficiente per se neque dari potest, coram Deo et Ecclesia, aliqua legitima familia. Proles tamen illegitima possidet iura et officia, quae obveniunt ex ipso procreationis facto. Origine, natura sua et fine, familia, sicut matrimonium, est sacra et pro christianis sancta,² qua sanctitate familia christiana prae aliis splendescit. Secundum igitur ordinem divinum, in ipsa regnare debent gratia et virtutes, atque in primis caritas, quemadmodum contigit in sanctissima nazarethana familia, quae est omnis familiae christianae perfectissimum exemplar.³

24. [*Familia ut vera societas*]. Attento eodem ordine divino, familia vera societas est, alias societates naturales per se antecedens; ⁴ licet ab his, ut proprios suos fines reapse consequi valeat, iuvari et promoveri possit ac debeat. Immo familia est, et usque ad finem saeculorum erit, societas cuique homini, in quocumque ordine sociali, necessaria et inviolabilis, aliarum societatum principium et praesuppositum, propria unitate spirituali et morali, iuridica atque oeconomica praedita.⁵ Proprietates igitur et bona quibus matrimonium ornatur, praesertim unitas, indissolubilitas et casta fidelitas utriusque coniugis, etiam in tutamen et bonum totius familiae a Deo data sunt.⁶

25. [*Auctoritas in societate domestica*]. Familia utpote ordinatus convictus, non potest esse sine propria auctoritate,⁷ quae ita est intelligenda, ut bonum aliorum membrorum procuret, secundum illud Mt. 23, 11: « Qui maior est vestrum, erit minister vester ». Etsi vir et mulier tamquam personae humanae eiusdem dignitatis sunt coram Deo et plena iurium aequalitate gaudent in iis quae constituunt contractus matrimonialis essentiam: tamen vir naturaliter praestit totae familiae,⁸ uxori nempe, ut sociae peculiariter honorandae et diligendae, liberis autem qui enutrien-

di et educandi sunt. Qui naturalis primatus in uxorem confirmatus et elevatus est per sacramentum matrimonii,⁹ docente Apostolo: « Mulieres viris suis subditae sint sicut Domino; quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae. ... Sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus » (Eph. 5, 22-24). Quamvis igitur mulier subiecta sit viro, tamen ut mater propriam etiam habet in filios auctoritatem, patris auctoritati subordinatam. Immo vices viri in gerenda familia uxor habet si forte ille officio suo satisfacere non possit.¹⁰ Sequitur ut filii in parentum potestate sint (cf. 1 Tim. 3, 4), quousque et ipsi sui iuris fiant.¹¹ Insuper mulier in familia est velut cor, propriis distinctisque dotata qualitibus et muneribus, ut suaviter et efficaciter disponat omnia ad totius convictus domestici bonum.¹² Hac de causa uxor a viro non veluti ancilla habenda est, quae sit quibuslibet mariti placitis subiecta; sed mulier socia viri in procreatione, etiam socia in proles educatione esse debet et viro adiumentum, ut voluit Deus iam ab initio (cf. Gen. 2, 18), in caritate et sanctificatione.¹³ Ecclesia autem, memor doctrinae Apostoli, qui docet coram Deo non esse masculinum neque feminam, sed omnes baptizatos esse unum in Christo Iesu (cf. Gal. 3, 28), reiecit et reiicit ideas falsas, quibus mulier describitur veluti maturo deficiens iudicio, vel suorum actuum dominii incapax, vel ad iura sua exercenda non satis instructa.¹⁴ Viri ergo in uxorem auctoritas informari atque temperari debet virtutibus tum naturalibus tum supernaturalibus, praesertim amore coniugali secundum divinum mandatum: « Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea » (Eph. 5, 25). Ut autem utriusque genitoris in prolem auctoritas ea moderatione exerceatur sine qua educationis uberius fructus sperari nequit, parentibus et peculiariter patri dictum est: « Nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant » (Col. 3, 21).¹⁵ Sint fortes et suaves: si vero mites fuerint, Deus eos docebit vias suas (Ps. 24, 9), ut et ipsi filios conducere valeant in via Domini. Sicut autem auctoritas patris amore informari oportet, sic oboedientia uxoris filiorumque sit etiam amoris obsequium.

26. [*Quidam errores improbantur*]. Erroneum igitur est divinam familiae originem negare vel ordinationem in ipsa a Deo positam subvertere, vel ordinis divini et Ecclesiae regimini et influxui illam subducere. Atque ideo haec S. Synodus dum iura

[140] mulieris defendit, reprobatur tamen illam malam emancipationis formam qua eiusdem mulieris, sive ut filiae sive ut uxoris sive ut matris, propria natura, functio et munus deturpantur, falsa quadam aequalitatis cum viro opinione inducta.¹⁶ Nec approbat eam agendi rationem, qua quidam, immo vel ipsa auctoritas civilis, in detrimentum etiam boni familiaris, naturales viri et mulieris distinctas qualitates et munera vel negant, vel parvipendunt, vel, quod peius est, practice destruunt, falsa quadam libertatis exaltatione moti.¹⁷

NOTAE

¹ Cf. LEO XIII, Epist. *Ci siamo*, 1 iun. 1879: Leonis XIII P. M. Acta, I, pp. 237-238.

Id., Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, 10 febr. 1880: ASS 12 (1879-80) p. 391.

Id., Epist. *Il divisamento*, 8 febr. 1893: Leonis XIII P. M. Acta, XIII, pp. 37-38.

Id., *Allocutio in Consistorio*, 18 mart. 1895: Leonis XIII P. M. Acta, XV, pp. 74-75.

Prus XII, *Allocutio ad sponso*, 12 iul. 1939: *Discorsi e Radiomessaggi*, I, p. 247.

² Cf. LEO XIII (in documentis supra notatis).

Prus XI, Litt. Encycl. *Ubi arcano*, 23 dec. 1922: AAS 14 (1922) p. 678.

Id., Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22 (1930) pp. 539 ss., 583-584, 590.

³ LEO XIII, Epist. Apost. *Neminem fugit*, 14 ian. 1891: Leonis XIII P. M. Acta, XII, p. 149.

Prus XI, Litt. Encycl. *Ubi arcano*: AAS 14 (1922) p. 690.

⁴ LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum Novarum*, 15 maii 1891: Leonis XIII P. M. Acta, XI, p. 104: « En igitur familia seu societas domestica, perparva illa quidem, sed vera societas, eademque omni civitate antiquior; cui propterea sua quaedam iura officiaque necesse est, quae minime pendeant a republica ».

Prus XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929: AAS 22 (1930), pp. 52-53.

⁵ Prus XII, *Allocutio*, 21 nov. 1953: *Discorsi e Radiomessaggi*, XV, p. 477: « Essa [la Chiesa] non può cessare di ammonire e di ricordare che, secondo la volontà del Creatore e l'ordine naturale da Lui stabilito, la famiglia dev'essere un'unità spirituale e morale, giuridica ed economica... ».

⁶ Cf. Prus XII, Litt. Encycl. *Sertum laetitiae*, 1 nov. 1939: AAS 31 (1939) p. 640.

LEO XIII, Litt. Encycl. *Immortale Dei*, 1 nov. 1885: Leonis XIII P. M. Acta, V, p. 129.

Id., Litt. Encycl. *Caritatis*, 19 mart. 1894: *ibid.*, XIV.

Id., Litt. Encycl. *Longinqua oceani*, 6 ian. 1895: *ibid.*, XV, p. 15.

Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) pp. 553-554.

⁷ LEO XIII, Litt. Encycl. *Rerum novarum*: Leonis XIII P. M. Acta, XI, p. 105: « Quemadmodum civitas, eodem modo familia, ut memoravimus veri nominis societas est, quae potestate propria, hoc est paterna regitur ».

⁸ LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, 10 febr. 1880: Leonis XIII P. M. Acta, II, p. 18: « Vir est familiae princeps et caput mulieris... ».

⁹ LEO XIII, Litt. Encycl. *Quod apostolici*, 28 dec. 1878: Leonis XIII P. M. Acta, I, pp. 178-179.

¹⁰ Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) pp. 549-550: « Immo si vir officio suo defuerit, uxoris est vices eius in dirigenda familia supplere ».

¹¹ Hic tamen minime tanguntur quaestiones iuridicae de emancipatione legali et iuridica filiorum, quae dependet etiam a variis Statuum legislationibus.

¹² Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 549: « Si enim vir est caput, mulier est cor, et sicut ille principatum tenet regiminis, haec amoris principatum sibi ut proprium vindicare potest et debet ».

¹³ LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*, l. c.: « ... [mulier] subiciatur pareatque viro, in morem non ancillae sed sociae ».

Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c., p. 549: « ...neque obsecundare eam iubet quibuslibet viri optatis, ipsi forte rationi vel uxoris dignitati minus congruentibus... ».

¹⁴ Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, l. c. p. 549: « ... nec denique uxorem aequiparandam docet personis, quae in iure minores dicuntur, quibus ob maturioris iudicii defectum vel rerum humanarum imperitiam liberum suorum iurium exercitium concedi non solet... ».

¹⁵ LEO XIII, Litt. Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*: Leonis XIII P. M. Acta, II, p. 18, citatur in:

Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22 (1930) p. 550: « ... divina caritas esto perpetua moderatrix officii. ».

¹⁶ Prus XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) pp. 567-568, ubi ex professo et fuse error reprobatur de falsa mulieris emancipatione. *Prima Romana Synodus*, 1960, art. 213, § 2.

¹⁷ LEO XIII, Epist. *Quod apostolici*, 28 dec. 1878: Leonis XIII P. M. Acta, I, pp. 171, 178 ss.

BENEDICTUS XV, Motu proprio *Bonum sane*, 25 iul. 1920: AAS 12 (1920) p. 314.

Prus XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929: AAS 22 (1930) pp. 49-86.

Id., Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) p. 568.

[142]

CAPUT IV

DE IURIBUS, OBLIGATIONIBUS
VIRTUTIBUS FAMILIAE CHRISTIANAE PROPRIIS

27. [*Responsabilitas parentum quoad numerum filiorum*]. Parentum reapse christianorum, hodie praesertim, veluti signum distinctivum esse debet generosus ille et ad normas virtutum christianarum conformatus agendi modus, quo circa filiorum numerum et recte sentiant et factis congruenter se gerant.¹ Minime utique ignorat S. Synodus quot et quantae difficultates, hac in re gravi coniugibus occurrere possint. Universim ideo docet e lege divina, naturali vel positiva, ad numerum filiorum in unaquaque familia habendum quod attinet, non esse universalem normam, sed in singulis casibus ponderandum esse, quid conditiones individuales, bonum totius familiae et societatis innuant, iuxta dictamina prudentiae christianae, cum aliis etiam virtutibus connexae. In suis igitur particularibus consiliis capiendis fideles ne moveantur solis considerationibus temporalibus et materialibus, sed in primis supernaturalibus, ac luce rationis et fidei ducantur.² Et, ut christianos decet, in ipsa numerositate prolis mensuranda, memores sint Providentiae divinae, qua omnia sapienter ordinantur. In re tam gravi caveant etiam fideles ab irrationali et caeco instinctu et a variis hedonismi formis.³ Licitum autem est coniugibus, recte utrisque consentientibus, ex iusta causa matrimonio uti solis illis diebus, qui praevidentur infecundi.⁴ Ipsa tamen usus matrimonii renuntiatio illicita coniugibus evadit si per illam, ut animadvertit ipse Apostolus (cf. 1 Cor. 7, 5), coniuges in proximum peccandi periculum versentur. Suprema vero regula esto Apostoli universale monitum: « Omnia vestra in caritate fiant » (1 Cor. 16, 14). Atque ideo valores rationesque mere medicales, eugeneticae, oeconomicae, sociales et aliae ordinis temporalis et materialis minime opponi, praeponi vel aequari possunt valoribus et rationibus altioris ordinis, scilicet religiosi et moralis.⁵

28. [*De quaestione demographica*]. Nulla obligatio restringendi prolis multiplicationem ex solo timore nimiae hominum

multitudinis absolute consideratae, seu disproportionis universalis, necessariae et definitivae inter numerum hominum viventium et quantitatem mediorum temporalium ipsis necessariorum, per se deduci potest. Theoria enim quae in hoc timore innititur a priori probari nequit, nisi negetur indoles spiritualis agentis humani, immo nisi defectus divinae Providentiae ponatur in ordine creationis ab ipso sapientissimo Deo constituto.⁶ Quaedam vero iusto maior hominum multitudo relativa et temporanea, quae propter concursum variarum causarum contingentium hic vel alibi evenire potest, potius stimulare debet homines ad novas vias in bonis gignendis quaerendas et in bonis effectis recte distribuendis quam ad procreationem contra legem divinam prolis limitandam. Propagatio idearum circa necessitatem adaequationis generationis infantium ad condiciones oeconomicas continue variabiles, in res, quae ad familiam pertinent, quandam inducit aestimandi rationem, quae nimis ad utilitatem spectat, materialismum sapit ac proinde a germana domestici convictus natura prorsus est aliena.⁷ Nihil sane prohibet, quominus quidam processus et quaedam transformationes sociales in ordine oeconomico, hygienico, instructionis publicae in aliisque bonis consequendis promoveantur. Valde tamen cavendum est, ne in his transformationibus socialibus, valores essentialia et ordinis superioris convictus domestici corrumpantur; sed omnino curandum ut ipsae mutationes cum legibus divinis conformiter perficiantur.⁸

29. [*Iura et officia parentum quoad prolis educationem*]. Parentum officium grave et divinitus sancitum est, praesertim verbo et exemplo prolem propriam educare non solum quoad naturalia et terrena, sed praesertim quoad supernaturalia et aeterna.⁹ Unde in primis ipsi parentes, etiam ex debito officio erga ipsam prolem, curate debent ut non tantum neonati quam primum fieri potest in vita supernaturali renascantur, sed etiam ut iam a prima aetate religiose educantur praesertim quoad elementa religionis christianae rectamque observantiam legis evangelicae.¹⁰ Ipsum enim matrimonium et familia eo quoque spectat, ut crescat corpus Ecclesiae numerusque electorum augeatur.¹¹ Bona naturalia et terrena parentes in filiorum educatione attendere debent, servata tamen recta valorum aestimatione et gradu.¹² Scientiae autem et artes paedagogicae sint oportet veris et christianis principiis conformes,¹³ idque hac in re praesertim animadvertatur, quod homo ex una parte illuminationibus et motionibus

[144] Spiritus Sancti illustratur et ducitur, ex altera vero parte malae concupiscentiae et aliis peccati originalis sequelis manet obnoxius.

30. [*Iura et officia filiorum*]. Filii suorum parentum re vera esse debent honor (cf. Mal. 1, 6), corona et gloria (cf. Prov. 17, 6). Oportet igitur ut filii reapse sint erga parentes oboedientes, dociles, ipsos ament non solum affective sed etiam effective seu operibus, ut non una vice monet S. Scriptura.¹⁴ Curandum etiam ne filii in suis iuribus laedantur, praesertim cum agitur de libera proprii matrimonii electione vel de sequenda libere sua, maxime ad divinum servitium, vocatione.¹⁵

31. [*Munera cum aliorum tum societatis civilis erga familiam*]. Cognati quoque sive naturales sive spirituales et alii etiam qui ex munere vel officio familiis addicti sunt, adiuvere debent easdem aliquo modo sibi coniunctas, imprimis in prolis sustentatione et recta educatione. Etiam auctoritas civilis sua habet officia erga convictum domesticum. Auctoritas igitur civilis, sive nationalis sive internationalis, propriis organo et mediis, ius et officium habet servandi, defendendi et promovendi bona familiae, ipsam etiam positive iuvando, praesertim in filiorum sustentatione et educatione, iuxta exigentias boni communis.¹⁶ Quamobrem eadem publica auctoritas curare debet ne familia deficiat vel privetur rebus sibi necessariis, etiam ad iustum et rectum sui in coetu sociali profectum; insuper ne familiae ius ad laborem, cum debito et congruo salario, contra ipsam naturalem iustitiam vel aequitatem, violetur; ne denique familia debita facultate emigrandi privetur neve eius membra iniuste separatim vivere cogantur; et generatim, ne ipsi parentes, maxime vero matres, directe vel indirecte, a facultate recte implendi propria munera prohibeantur.¹⁷

32. [*Familia et scholae*]. Quod ad scholas attinet, auctoritati civili iusta parentum et Ecclesiae iura laedere non licet, ut nempe filii recte et christiane etiam in scholis educantur.¹⁸ Immo eadem auctoritas civilis familiam etiam hac in re mediis sibi congruentibus et pro viribus iuvare debet.¹⁹ Parentum enim ius et officium est diligenter cavere, ne filii scholas vel associationes adeant in quibus vel religio vel morum integritas in proximo

periculo versetur,²⁰ quod saepe obtineri nequit nisi expensis, quae familiae solvere non valent. [145]

33. [*Familia et Ecclesia*]. Familia iure divino Ecclesiae concredita est, non solum quia matrimonium, e quo legitime oritur, ad Ecclesiam primo et per se pertinet; sed etiam quia Ecclesia divinitus ius habet gravissimum illudque independens et inviolabile a quacumque potestate humana, educationem christianam impertiendi, per suos quidem magistros et scholas, non solum filiis familias sed etiam ipsis parentibus, praesertim ad ipsorum instructionem, ut christiane implendis proprii status obligationibus pares sint.²¹ Hoc ius Ecclesiae proprium est cum propter suum universale magisterium, tum etiam propter suam maternitatem spirituales in filios et parentes.²² Nam soli Ecclesiae, per administrationem Sacramentorum ad sanctuarium conscientiae sive parentum sive filiorum nomine Christi aditus patet.²³ Ipsa igitur intimitas coniugalis vel familiaris proprios habet limites, etiam quoad ipsa familiae membra. Ex quo fit ut familia christiana talis ac tantae matris Ecclesiae evadat honorificum organon vivum atque sanctum, in aedificationem Corporis Christi.

34. [*Errores reprobantur*]. Erroneum est, immo humanae atque christianae dignitatis laesivum in ponderandis demographicis quaestionibus, hominum procreationem eorumque familiam unice in ordine ad servitium societatis civilis considerare vel eas ad modum specierum animalium tractare et sic re vera dehonore.²⁴ Hac de causa S. Synodus, dum instantissime omnes hortatur ut quisque pro sua facultate familias filiorum numero oneratas efficaciter adjuvet, simul severe reprobat commendationem vel propagationem inhonestorum mediorum anticonceptionum ad delimitandam prolem; quibus non tantum non defenditur bonum populorum, ut hodie aliquando falso putatur, sed potius corrumpitur totus ordo socialis.²⁵ Damnat insuper S. Synodus theorias omnes, quibus quocumque modo negantur Ecclesiae et familiae iura quoad puerorum educationem; vel quibus hac in re ius primum auctoritati civili attribuitur; eosque gravissime improbat, qui ad leges iniquas, de matrimonio et familia ferendas, directe dant operam vel formaliter cooperantur.²⁶ Reicit autem, quoad ipsam educationem iuvenum, cuiusdam moralis doctrinae placita, quibus Ecclesia diffamatur ac si in educatione morali potius quam legem libertatis et amoris fovet ex-

[146] clusive quamdam educationem moralem unice legibus et timore
innixam, negativam, contradicentem, uti aiunt, authenticæ Chri-
sti doctrinae et methodo. Quae quidem quam falsae sint erga
Ecclesiam accusationes vel malevolae insinuationes, patebit si
5 illud in memoriam recolatur, quod nempe Ecclesia in sua de edu-
catione christiana doctrina, semper prae oculis habuit exemplum
divini Magistri, qui dum ex una parte concedit Ecclesiae no-
vum et magnum mandatum caritatis, ex altera parte tamen ursit
Decalogi etiam praecepta negativa (cf. Mt. 19, 18),²⁷ immo in-
10 stanter sui ipsius abnegationem et crucem proposuit (cf. Mt.
16, 24). Et si Apostolus, Spiritu divino ductus, omnes fideles
monet ut cum timore et tremore operentur suam salutem (cf.
Phil. 1, 12), ea verba sibi duplicem ob titulum ii sibi dicta sciant,
15 qui educationi christianae aequae onerosae ac gloriosae ex divina
voluntate se tradunt.

NOTAE

¹ PRUS XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951)
p. 841: « Purtoppo non sono rari i casi in cui il parlare, anche soltanto
con un cauto accenno, dei figliuoli come di una " benedizione ", basta per
provocare contraddizione o forse anche derisione. Molto più spesso do-
mina l'idea e la parola del grave " peso " dei figli. Come quella mentalità
è opposta al *pensiero di Dio* e al linguaggio della Sacra Scrittura, e anche
alla sana ragione e al sentimento della natura! ».

Id., *Allocutio Dirigentibus Foederationis nationalis Italicae Sodalitatum
e Familiis cum multa prole*, 20 ian. 1958: AAS 50 (1958) p. 93: « Soltanto
la luce divina ed eterna del cristianesimo illumina e vivifica la famiglia,
in tal modo che, sia nell'origine sia nello sviluppo, la famiglia numerosa
è spesso presa come sinonimo di famiglia cristiana ».

² Cf. PRUS XII, *Iis qui interfuerunt Conventui VII internationali a
« Societate internationali Hematologiae »* Romae habito, 12 sept. 1958:
AAS 50 (1958) pp. 732-740.

Id., *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951) pp. 835-854.

³ Cf. PRUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22
(1930) p. 548.

PRUS XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951)
p. 853: « La gravità e la santità della legge morale cristiana non ammet-
tono una sfrenata soddisfazione dell'istinto sessuale... ».

⁴ Cf. *Responsum S. Poenitentiariae Apost.*, 2 mart. 1853, 16 iun.
1880.

PRUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22 (1930)
p. 561.

PRUS XII, *Allocutio ad obstetrices*, 29 oct. 1951: AAS 43 (1951)
pp. 844 ss.

Ob controversias hodie vigentes inter theologos, Constitutio non de-
cernit utrum iusta et *gravis* causa requiratur sub poena peccati *gravis*. [14

⁵ PRUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 24 dec. 1952: AAS 45 (1953)
p. 42: « Ma voler trarsi d'imbarazzo con la formula che il numero degli
uomini deve essere regolato secondo la *economia* pubblica, equivale a
sovertire l'ordine della natura e tutto il mondo psicologico e morale
ad essa legato ».

⁶ Cf. PRUS XII, *Allocutio Dirigentibus Foederationis nationalis Ita-
licae Sodalitatum e Familiis cum multa prole*, 20 ian. 1958: AAS 50 (1958)
pp. 92-93.

IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, 15 maii 1961: AAS
53 (1961) pp. 445 ss.

N. B.: Quod spectat ad absolutam impossibilitatem superpopulationis
universalis, Commissionis theologicae membra non idem sentiebant. Alii
putabant decisionem tam claram non esse opportunam. In subcommissione,
in qua erant duo sociologi, non erat divisio. Omnes tenebant impossibili-
tatem superpopulationis non quidem sociologicæ, sed dogmaticæ constare.
Si enim est superpopulatio, cadit illud Gen. 1, 22: « Crescite et multipli-
camini », ideoque finis primarius matrimonii.

⁷ PRUS XII, *Allocutio Dirigentibus Foederationis nationalis Italicae
Sodalitatum e Familiis cum multa prole*, 20 ian. 1958: AAS 50 (1958)
pp. 92-93: « Anche di recente si è visto come la cosiddetta " politica demo-
grafica " non ottiene notevoli risultati, sia perchè sull'egoismo collettivo,
di cui essa è spesso la espressione, prevale quasi sempre l'individuale, sia
perchè le intenzioni ed i metodi di quella politica *avviliscono la dignità
della famiglia* e delle persone, pareggiandole quasi a specie inferiori ».

IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, l. c., p. 447.

⁸ Cf. IOANNES XXIII, Litt. Encycl. *Mater et Magistra*, l. c.,
pp. 446-447.

⁹ CIC, can. 1113.

PRUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 23 mart. 1952: AAS 44 (1952)
pp. 270-278.

PRUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929: AAS 22
(1930) pp. 49-86.

Id., Litt. Encycl. *Casti connubii*, 31 dec. 1930: AAS 22 (1930) p. 545.

¹⁰ Cf. CIC, can. 770.

PRUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929: l. c.
passim.

¹¹ PRUS XII, *Allocutio*, 24 maii 1939.

Catechismus Romarus, De matrim. Sacr., c. VIII, n. 15.

¹² Cf. CIC, can. 1113.

PRUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, l. c. passim.

¹³ Cf. S. PRUS XI, Litt. Encycl. *Editae saepe*, 26 maii 1910: AAS 2
(1910) pp. 357-380.

PRUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 12 ian. 1954: AAS 46 (1954)
pp. 59-62.

Id., *Allocutio ad docentes et alumnos Universitatum Studiorum et*

[148] *Scholarum e Gallia Romam peregrinantes*, 21 sept. 1950: AAS 42 (1950) pp. 735-738.

¹⁴ Cf. Prov. 6, 20; Eccli. 3, 14; Eph. 6, 1; Col. 3, 20, etc.

¹⁵ Cf. CIC, cann. 214; 1087; 2352.

Prima Romana Synodus, 1960, art. 495, § 2.

¹⁶ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, I. c.

¹⁷ Plura sunt documenta pontificia sive quoad salarium familiare sive quoad alia iura hic recensita.

¹⁸ Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*, I. c.

¹⁹ Hic innuitur munus societatis civilis adiuvandi etiam scholas liberas catholicas iuxta tamen leges iustas.

²⁰ Cf. *Prima Romana Synodus*, 1960, artt. 241-243.

²¹ In aliquibus regionibus enim, tyrannice oppressis, solus modus praesentiae Ecclesiae est per parentes recte et christiane instructos atque ita educantes prolem.

²² Cf. PIUS XI, Litt. Encycl. *Divini illius Magistri*: AAS 22 (1930) pp. 53 ss.

²³ Cf. PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 23 mart. 1952: AAS 44 (1952) p. 271: « La coscienza è quindi, per dirla con una immagine tanto antica quanto degna, un ἄδυτον un santuario, sulla cui soglia tutti debbono arrestarsi; anche, se si tratta di un fanciullo, il padre e la madre. Solo il sacerdote vi entra come curatore di anime e come ministro del sacramento della penitenza... ».

²⁴ Cf. PIUS XII, *Allocutio iis qui interfuerunt Conventui Sodalitatis vulgo nuncupatae « Fronte della Famiglia » atque Consociationum inter Familias copiosae prolis*, 26 nov. 1951: AAS 43 (1951) p. 856: « Ma vi è una miseria anche più profonda, dalla quale occorre preservare la famiglia, vale a dire l'avvilente servaggio, a cui riduce una mentalità, che tende a farne un puro organismo al servizio della comunità sociale, per procreare ad essa una massa sufficiente di "materiale umano" ».

²⁵ Hic agitur de condemnatione omnium modorum quibus diffunditur actus coniugalis perversio ad vitandam prolem; cf. iam PIUS XI, Litt. Encycl. *Casti connubii*: AAS 22 (1930) pp. 559 ss. Sed in Constitutione damnatur error non solum sub aspectu individuali sed etiam sub aspectu sociali.

²⁶ Damnatio est necessaria ut ipsi catholici in re publica responsabilitatem habentes recte invigilent atque dent operam salvandis et promovendis iuribus familiae iuxta Ecclesiae doctrinam.

²⁷ PIUS XII, *Nuntius Radiophonicus*, 23 mart. 1952: AAS 44 (1952) pp. 274 s.: « Egli [Gesù] ha parlato della "porta stretta" e della "angusta via" che conduce alla vita (cf. Mt. 7, 13-14) (...) Similmente al giovane ricco, che lo interroga, egli dice: "Se vuoi entrare nella vita, osserva i comandamenti" e alla nuova domanda "Quali?" risponde: "Non uccidere! non commettere adulterio! non rubare! non fare testimonianza falsa! onora il padre e la madre! e ama il prossimo tuo come te stesso!". Egli ha messo come condizione a chi vuole imitarlo, di rinunziare a se stesso e di prendere ogni giorno la sua croce (cf. Lc. 9, 23) (...). Così parlava Gesù Cristo, il divino Pedagogo, che sa certamente, meglio degli uomini, pene-

trare nelle anime e attrarle al suo amore con le infinite perfezioni del suo Cuore, *bonitate et amore plenum*. E l'Apostolo delle genti S. Paolo ha forse predicato altrimenti? (...) sono altrettanto suoi gli ammonimenti come questo: "Operate con timore e tremore la vostra salute" (Phil. 2, 12) (...) Di guisa che l'accusa di durezza opprimente, dalla "nuova morale" mossa contro la Chiesa, in realtà va a colpire in primo luogo la stessa adorabile Persona di Cristo ».

[14

PARS TERTIA

[15

DE SACRA VIRGINITATE

35. [*De sacrae virginitatis excellentia*]. Quodsi sancta Mater Ecclesia castitatem, ut fructum eximium Spiritus Sancti (cf. Gal. 5, 23) peculiari in honore habuit, utique inter thesauros suos maxime pretiosos omni tempore reputavit perfectam illam castitatem, qua quis se sacra virginitate consecrat Dei famulatu, et amore singulari erga Deum, propter regnum coelorum (cf. Mt. 19, 12), spirituali liberae voluntatis proposito, a nuptiis earumque corporalibus delectationibus abstinet. Qui honor a Sponsa Christi datus adhuc crescit, si illa castitas suscepta ex vinculo perpetuo, maiore circumdatur robore ac firmitate.¹ Tali enim consecratione homo quodammodo puritatem Angelorum aemulatur,² statum coelestium aliquatenus iam hisce in terris anticipat, perfectius Christo Virgini, ex Virgine immaculata nato, adsimulatur, atque arctius cum Deo, Spiritu purissimo, coniungitur. Eadem quoque consecratione, iuvante Dei gratia, obtinetur, ut homo sese totaliter tradere possit servitio divinae Maiestatis, facilius vacet rerum divinarum contemplationi, atque liber a curis saecularibus et carnalibus promptius aggrediatur opera apostolica, ob Regni Dei dilatationem suscepta.⁴

5

10

15

36. [*Virginitas et matrimonium*]. Mirum igitur esse nequit, si Sancta Ecclesia ab ipso divino Magistro et gentium Apostolo edocta (cf. Mt. 19, 11-12; 1 Cor. 7, 25-27, 32-36, 38-40), virginitatem prae matrimonio extollere numquam destitit, etsi semper fuerunt et erunt, qui, teste ipso Domino, eius verbum non capiant (cf. Mt. 19, 12). Sobrie, sed clare, alios ut solet deiloquos Patres³ secutus, dicit S. Ioannes Damascenus: « Virginitas angelicum est vitae genus, incorporeae omnis naturae peculiaris nota. Neque id dicimus, ut matrimonium detrahamus, absit: scimus

20

25

[150] enim Dominum praesentia sua nuptiis benedixisse, illumque no-
 30 vimus, qui dixit: honorabile connubium... et thorus immacu-
 latus (Hebr. 13, 4); sed quia nuptiis, quamvis alioquin bonis,
 praestare virginitatem agnovimus ». ⁶ Nec minus sobrie et clare
 S. Synodus Tridentina docuit, melius esse et beatius manere in
 [151] virginitate aut coelibatu (utique propter Deum susceptis), quam
 iungi matrimonio. ⁷ Nec per sacram virginitatem, quippe quo
 modo prorsus singulari Christo virgini conformamur, propriae
 personalitatis evolutio impeditur vel diminuitur, sed potius au-
 5 getur et ad perfectiorem gradum adduci potest (cf. 1 Cor. 7,
 33-40). ⁸

37. [*Praxis Ecclesiae*]. Non obstante igitur matrimonii exi-
 mia dignitate et familiae christianae numquam satis laudanda
 excellentia, Ecclesia ordinem obiectivum a Deo per Iesum Chri-
 10 stum institutum considerans, voluit ut castum quoque connu-
 bium, quod est magnum mysterium in Christo et Ecclesia (cf.
 Eph. 5, 32), honore cederet statui sacrae virginitatis, etiam ubi
 virginitas non iungitur voto vel professioni aliorum consiliorum
 evangelicorum, dummodo reapse sit suscepta non propter ratio-
 15 nes humanas, sed ob Dei et Iesu Christi amorem; et a sacrorum
 ministris latini ritus postulat, ut volenter libenterque sacram vir-
 ginitatem ut sponsam eligant eidemque ad mortem usque fideles
 maneant, dum eandem castitatem virginalem ministris rituum
 orientalium ut dulce decus sacerdotale commendat. ⁹

20 38. [*Errores reprobantur*]. Pia Mater Ecclesia, sicut prae
 gaudio exsultat ob magnum numerum eorum, qui in variis re-
 gionibus, nominatim in ecclesiis recenter fundatis, Spiritu Sancto
 inspirante et iuvante, sacrum amplectuntur virginitatis statum: ita
 quoque non sine anxia sollicitudine observat in non paucis re-
 25 gionibus, in quibus olim virginitas sacra decus erat multarum
 familiarum, nunc minui et nonnumquam notabiliter reduci nu-
 merum eorum, qui divina gratia ad statum a Deo tam singulariter
 dilectum aspirant; idque non solum ob spiritum mundanum, fa-
 30 cilius hodie quam olim in familias quoque catholicas penetran-
 tem, sed etiam ob errores de indole matrimonii et sacrae virgini-
 tatis sparsos ac propagatos. Quare dura necessitate coacta reno-
 vat condemnationem severam olim a Sacro Concilio Tridentino
 35 prolatam contra eos, qui asserere audent, statum conjugalem esse
 anteponendum statui virginitatis vel coelibatus, ¹⁰ et illorum gra-
 viter quoque reprobat sententiam, qui proferunt hodie vinculum

coelibatus esse obsoleti valoris, immo hodie impossibile, exce- [151]
 dens Ecclesiae competentiam atque relaxandum secundum volun-
 tatem subiecti. ¹¹ Severe quoque reicere debet periculosam et vitae
 Ecclesiae nocivam valde sententiam, qua docetur obligationes
 circa castitatem virginalem a iuvenibus sese Deo dicare volenti- [15]
 bus assumptas, esse practice non existentes, cum adolescentes
 a priori et universali ratione praesumantur carere maturitate psy-
 chologica atque praerequisita circa alterius sexus personas ex-
 perientia. ¹² 5

Hortatur tandem S. Synodus parentes christianos ut oratione,
 vitae puritate et veneratione erga statum sacerdotalem et religio-
 sum, sacras vocationes promoveant, scientes castum connubium
 tunc maxime honorari, cum ex eo procedunt flores sacrae vir-
 10 ginitatis.

EPILOGUS

39. [*Admonitio brevis*]. Haec sunt, quae Sacrae Synodo
 pro huius temporis necessitatibus exponenda videntur, non tan-
 tum ut veritas melius innotescat, sed etiam ut libentius agnos-
 scatur atque in ipsa vita salutariter exprimat. Monet igitur Pa-
 15 stores, ut fideles sancte de hisce decretis instruant bonisque con-
 siliis adiuvent; monet coniuges ut continuo crescere in se sinant
 dona et gratias, quae in suscipiendo Sacramento, quo figuratur
 amor sponsalis Christi et Ecclesiae, caelitus acceperunt; monet
 parentes et filios, ut imitantes sacram Nazarethanam familiam ad
 altiora continuo tendant; monet eos qui sacra virginitate Deo in-
 20 serviunt, ut amore Iesu Christi abnegantes saecularia desideria,
 amorem carnalem omnem in spiritualem convertant. Monet om-
 nes, ut incommoda et asperitates, in hoc ordine post Adae lapsum
 veluti inevitabiliter cum donis divinis coniuncta, animo generoso
 in spiritu amoris et subiectionis ultro suscipiant Deoque offerant. 25
 Ut pia mater fidelium Ecclesia compatitur angustiis, miseriis, an-
 goribus, quibus magnus infantium numerus premitur nec raro
 deprimitur. Sed etiam sacrificia a Deo et Iesu Christo volita, silere
 non potuit. Et non minus fidelibus nonnullis lamentantibus, quam
 inimicis multis calumniantibus respondere cogitur: « Si iustum 30
 est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum iudicate. ...
 Oboedire oportet Deo magis quam hominibus » (Act. 4, 19 et
 5, 29). Quod si vero vox Ecclesiae audiatur, matrimonium et fa-

[152] milia respondebunt consiliis Dei, qui est amor, et Iesu Christi,
 35 qui caritate perpetua dilexit nos; id autem « quod in praesenti
 est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in
 sublimitate aeternum gloriae pondus operatur » (2 Cor. 4, 17-18).

[153] NOTAE

¹ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 mart. 1954: AAS 46 (1954) pp. 161-191. De voto *ibidem*, p. 165.

² S. IOANNES CHRYSOSTOMUS, *In Mt.* hom. 70, 5: PG 58, 660.

S. BONAVENTURA, *De perfectione evangelica*, q. 3, a. 3.

S. THOMAS, *Catena aurea in Matth. evang.*, cap. 22, v. 30-32 ed. Parm. 1860, p. 254 B: « ... sic omnes virtutes sunt *res angelicae*, praecipue *tamen castitas*, per quam vincitur natura virtutibus ».

S. CYPRIANUS, *De habitu virginum*, 22: PL 4, 462: « Cum castae perseveratis et *virgines*, *Angelis Dei estis aequales* ».

S. AMBROSIUS, *De Virginitate*, lib. 1, c. 8, n. 52: PL 16, 202-203.

PIUS XII, Lit. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 martii 1954: AAS 46 (1954) pp. 167, 173.

³ Cf. Mt. 22, 30.

⁴ Cf. 1 Cor. 7, 32-34.

⁵ Cf. imprimis DIDYM. ALEX., *Contra Manich.* 8: PG 39, 1096, et S. IOANNES CHRYSOST., *De Virginitate* 10: PG 48, 540.

⁶ *De fide orth.*, IV, 24: PG, 94, 1210.

⁷ CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 10: DENZ. 980: « Si quis dixerit, *statum* coniugalem anteponendum esse *statui virginitatis vel coelibatus*, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam iungi matrimonio (cf. Mt. 19, 11 s.; 1 Cor. 7, 25 s. 38, 40): A. S. ».

⁸ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 176 s.: « Nam, quamquam ii omnes, qui perfectae castitatis institutum amplexi sunt, humano huiusmodi amore se abdicaverunt, nihilo secius hac de causa affirmari non potest eos ob hanc eandem privationem suam reddidisse humanam personam quasi imminutam ac despoliatam. Ii enim a caelestium ipso munere Datore spirituale aliquid accipiunt, quod quidem illud in immensum exsuperat "mutuum adiutorium", a coniugibus sibi invicem impertitum. Cum siquidem ei omnino se devoveant, qui suum principium est, quique divinam cum ipsis participat vitam, *semetipsos non minuunt, sed quam maxime adaugent* ».

PIUS XII, *Sermo*, 15 sept. 1952: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. XIV, p. 334: « Aujourd'hui Nous voulons uniquement Nous adresser à ceux qui, prêtres ou laïcs, prédicateurs, orateurs ou écrivains, n'ont plus un mot d'approbation ou de louange pour la virginité vouée au Christ; qui depuis des années, malgré les avertissements de l'Eglise et à l'encontre de sa pensée, accordent au mariage une préférence de principe sur la virginité; qui vont même jusqu'à le présenter comme le seul moyen capable d'assurer

à la personnalité humaine son développement et sa perfection naturelle: ceux qui parlent et écrivent ainsi, qu'ils prennent conscience de leur responsabilité devant Dieu et devant l'Eglise ».

⁹ Cf. CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 10: DENZ. 980.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, can. 9: DENZ. 979.

¹² Ita PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 183 s.: « Nonnulli siquidem autumant christianos omnes, ac praesertim sacrorum ministros, non ut superioribus aetatibus esse a mundo segregandos, ut aiunt, sed mundo praesentes esse oportere, et ideo necesse est eos *aleam subire atque eorum castitatem in discrimen adducere, ut inde clare pateat utrum habeant, an non, validam, obsistendi facultatem*: omnia igitur videant iuvenes clerici, ita ut omnia cernere aequo animo assuescant, atque adeo quibusve perturbationibus se immunes reddant ».

Sed iam eousque hodie proceditur ut etiam relationes amorosae consulantur illis qui voverunt se cupiunt castitati perpetuae. Insuper directe hic id increpari intenditur quod affirmant multi psychologi, tempore nempe pubertatis et primae iuventutis hominem esse incapacem actus humani plene liberi et plene responsabilis. Haec pro dolor est opinio quae auditur etiam a psychologis catholicis. In Constitutione evidenter non increpatur sanus educationis modus ad castitatem, quo iuvenes et etiam clerici, si ad curam animarum destinati sunt, educantur ita, ut omnia quae debent videre vel tractare, cum animo puro et simplici videant ac tractent. Item non intenduntur conditiones extraordinariae vel pathologicae, vel impetuosae sexualitatis, quae redderent iuvenem minus aptum sese vovendi castitati perfectae vel quae possent minuere imputabilitatem. Quae omnia in singulis casibus secundum singulorum adiuncta sunt mensuranda.

[152] milia respondebunt consiliis Dei, qui est amor, et Iesu Christi,
35 qui caritate perpetua dilexit nos; id autem « quod in praesenti
est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in
sublimitate aeternum gloriae pondus operatur » (2 Cor. 4, 17-18).

[153] NOTAE

¹ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 mart. 1954: AAS 46 (1954) pp. 161-191. De voto *ibidem*, p. 165.

² S. IOANNES CHRYSOSTOMUS, *In Mt.* hom. 70, 5: PG 58, 660.

S. BONAVENTURA, *De perfectione evangelica*, q. 3, a. 3.

S. THOMAS, *Catena aurea in Matth. evang.*, cap. 22, v. 30-32 ed. Parm. 1860, p. 254 B: « ... sic omnes virtutes sunt *res angelicae*, praecipue *tamen castitas*, per quam vincitur natura virtutibus ».

S. CYPRIANUS, *De habitu virginum*, 22: PL 4, 462: « Cum castae perseveratis et *virgines*, *Angelis Dei estis aequales* ».

S. AMBROSIIUS, *De Virginibus*, lib. 1, c. 8, n. 52: PL 16, 202-203.

PIUS XII, Lit. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 martii 1954: AAS 46 (1954) pp. 167, 173.

³ Cf. Mt. 22, 30.

⁴ Cf. 1 Cor. 7, 32-34.

⁵ Cf. imprimis DIDYM. ALEX., *Contra Manich.* 8: PG 39, 1096, et S. IOANNES CHRYSOST., *De Virginitate* 10: PG 48, 540.

⁶ *De fide orth.*, IV, 24: PG, 94, 1210.

⁷ CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 10: DENZ. 980: « Si quis dixerit, *statum* conjugalem anteponendum esse *statui virginitatis vel coelibatus*, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam iungi matrimonio (cf. Mt. 19, 11 s.; 1 Cor. 7, 25 s. 38, 40): A. S. ».

⁸ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 176 s.: « Nam, quamquam ii omnes, qui perfectae castitatis institutum amplexi sunt, humano huiusmodi amore se abdicaverunt, nihilo secius hac de causa affirmari non potest eos ob hanc eandem privationem suam reddidisse humanam personam quasi imminutam ac despoliatam. Ii enim a caelestium ipso munere Datore spirituale aliquid accipiunt, quod quidem illud in immensum exsuperat "mutuum adiutorium", a coniugibus sibi invicem impertitum. Cum siquidem ei omnino se devoteant, qui suum principium est, quique divinam cum ipsis participat vitam, *semetipsos non minuunt, sed quam maxime adaugent* ».

PIUS XII, *Sermo*, 15 sept. 1952: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. XIV, p. 334: « Aujourd'hui Nous voulons uniquement Nous adresser à ceux qui, prêtres ou laïcs, prédicateurs, orateurs ou écrivains, n'ont plus un mot d'approbation ou de louange pour la virginité vouée au Christ; qui depuis des années, malgré les avertissements de l'Eglise et à l'encontre de sa pensée, accordent au mariage une préférence de principe sur la virginité; qui vont même jusqu'à le présenter comme le seul moyen capable d'assurer

à la personnalité humaine son développement et sa perfection naturelle: ceux qui parlent et écrivent ainsi, qu'ils prennent conscience de leur responsabilité devant Dieu et devant l'Eglise ».

⁹ Cf. CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 10: DENZ. 980.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, can. 9: DENZ. 979.

¹² Ita PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 183 s.: « Nonnulli siquidem autumant christianos omnes, ac praesertim sacrorum ministros, non ut superioribus aetatibus esse a mundo segregandos, ut aiunt, sed mundo praesentes esse oportere, et ideo necesse est eos *aleam subire atque eorum castitatem in discrimen adducere, ut inde clare pateat utrum habeant, an non, validam, obsistendi facultatem*: omnia igitur videant iuvenes clerici, ita ut omnia cernere aequo animo assuescant, atque adeo quibusve perturbationibus se immunes reddant ».

Sed iam eousque hodie proceditur ut etiam relationes amorosae consulantur illis qui vovere se cupiunt castitati perpetuae. Insuper directe hic id increpari intenditur quod affirmant multi psychologi, tempore nempe pubertatis et primae iuventutis hominem esse incapacem actus humani plene liberi et plene responsabilis. Haec pro dolor est opinio quae auditur etiam a psychologis catholicis. In Constitutione evidenter non increpatum sanus educationis modus ad castitatem, quo iuvenes et etiam clerici, si ac curam animarum destinati sunt, educantur ita, ut omnia quae debent videre vel tractare, cum animo puro et simplici videant ac tractent. Item non intenduntur conditiones extraordinariae vel pathologicae, vel impetuosae sexualitatis, quae redderent iuvenem minus aptum sese vovendi castitatis perfectae vel quae possent minuere imputabilitatem. Quae omnia in singulis casibus secundum singulorum adiuncta sunt mensuranda.

- [152] milia respondebunt consiliis Dei, qui est amor, et Iesu Christi,
 35 qui caritate perpetua dilexit nos; id autem « quod in praesenti
 est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in
 sublimitate aeternum gloriae pondus operatur » (2 Cor. 4, 17-18).

[153] NOTAE

¹ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 mart. 1954: AAS 46 (1954) pp. 161-191. De voto *ibidem*, p. 165.

² S. IOANNES CHRYSOSTOMUS, *In Mt.* hom. 70, 5: PG 58, 660.

S. BONAVENTURA, *De perfectione evangelica*, q. 3, a. 3.

S. THOMAS, *Catena aurea in Matth. evang.*, cap. 22, v. 30-32 ed. Parm. 1860, p. 254 B: « ... sic omnes virtutes sunt *res angelicae*, praecipue tamen castitas, per quam vincitur natura virtutibus ».

S. CYPRIANUS, *De habitu virginum*, 22: PL 4, 462: « Cum castae perseveratis et *virgines*, Angelis Dei estis aequales ».

S. AMBROSIIUS, *De Virginitate*, lib. 1, c. 8, n. 52: PL 16, 202-203.

PIUS XII, Lit. Encycl. *Sacra Virginitas*, 25 martii 1954: AAS 46 (1954) pp. 167, 173.

³ Cf. Mt. 22, 30.

⁴ Cf. 1 Cor. 7, 32-34.

⁵ Cf. imprimis DIDYM. ALEX., *Contra Manich.* 8: PG 39, 1096, et S. IOANNES CHRYSOST., *De Virginitate* 10: PG 48, 540.

⁶ *De fide orth.*, IV, 24: PG, 94, 1210.

⁷ CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 10: DENZ. 980: « Si quis dixerit, *statum* coniugalem anteponendum esse *statui virginitatis vel coelibatus*, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu, quam iungi matrimonio (cf. Mt. 19, 11 s.; 1 Cor. 7, 25 s. 38, 40): A. S. ».

⁸ PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 176 s.: « Nam, quamquam ii omnes, qui perfectae castitatis institutum amplexi sunt, humano huiusmodi amore se abdicaverunt, nihilo secius hac de causa affirmari non potest eos ob hanc eandem privationem suam reddidisse humanam personam quasi imminutam ac despoliatam. Ii enim a caelestium ipso munerum Datore spirituale aliquid accipiunt, quod quidem illud in immensum exsuperat "mutuum adiutorium", a coniugibus sibi invicem impertitum. Cum siquidem ei omnino se devoveant, qui suum principium est, quique divinam cum ipsis participat vitam, *semetipsos non minuunt, sed quam maxime adaugent* ».

PIUS XII, *Sermo*, 15 sept. 1952: *Discorsi e Radiomessaggi*, t. XIV, p. 334: « Aujourd'hui Nous voulons uniquement Nous adresser à ceux qui, prêtres ou laïcs, prédicateurs, orateurs ou écrivains, n'ont plus un mot d'approbation ou de louange pour la virginité vouée au Christ; qui depuis des années, malgré les avertissements de l'Eglise et à l'encontre de sa pensée, accordent au mariage une préférence de principe sur la virginité; qui vont même jusqu'à le présenter comme le seul moyen capable d'assurer

à la personnalité humaine son développement et sa perfection nature. ceux qui parlent et écrivent ainsi, qu'ils prennent conscience de leur responsabilité devant Dieu et devant l'Eglise ».

⁹ Cf. CONC. TRID., Sess. XXIV, Doctr. *De sacr. matrimonii*, can. 10: DENZ. 980.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, can. 9: DENZ. 979.

¹² Ita PIUS XII, Litt. Encycl. *Sacra Virginitas*: AAS 46 (1954) p. 183 s.: « Nonnulli siquidem autumant christianos omnes, ac praeser sacrorum administros, non ut superioribus aetatibus esse a mundo segregatos, ut aiunt, sed mundo praesentes esse oportere, et ideo necesse est *aleam subire atque eorum castitatem in discrimen adducere, ut inde pateat utrum habeant, an non, validam, obsistendi facultatem*: omnia igitur videant iuvenes clerici, ita ut omnia cernere aequo animo assuescant, at adeo quibusve perturbationibus se immunes reddant ».

Sed iam eoque hodie proceditur ut etiam relationes amorosae cor lantur illis qui vovere se cupiunt castitati perpetuae. Insuper directe id increpari intenditur quod affirmant multi psychologi, tempore ner pubertatis et primae iuventutis hominem esse incapacem actus hurr plene liberi et plene responsabilis. Haec pro dolor est opinio quae aud etiam a psychologis catholicis. In Constitutione evidenter non increp sanus educationis modus ad castitatem, quo iuvenes et etiam clerici, si curam animarum destinati sunt, educantur ita, ut omnia quae debent vic vel tractare, cum animo puro et simplici videant ac tractent. Item non tenduntur condiciones extraordinariae vel pathologicae, vel impetuc sexualitatis, quae redderent iuvenem minus aptum sese vovendi casti perfectae vel quae possent minuere imputabilitatem. Quae omnia in sing casibus secundum singulorum adiuncta sunt mensuranda.